

A LENGYEL - MAGYAR SZÖVETSEG:

A kétoldalú
kapcsolatok
hat dimenziója

Kiadó:

Euro-Atlanti Integrációért és Demokráciáért Alapítvány
Centre for Euro-Atlantic Integration and Democracy (CEID)
1029 Budapest, Dutka Ákos utca 72.
www.ceid.hu

Szerkesztők:

Bartha Dániel és Inotai Edit

Szerzők:

Bartha Dániel, Dr. Deák András György, Dobrowiecki Péter,
Dr. Dominik Héjj, Dr. Inotai Edit, Dominik P. Jankowski,
Dr. Ireneusz Pawel Karolewski, Wojciech Przybylski, Dr. Rácz András,
Antoni Sadecki, Dr. Varga Gergely, Andrzej Wierzejski

Borító dizájn, oldalelrendezés és nyomtatás: Origami Europe Kft.

Magyar nyelvre fordította: Szilágyi Balázs

Eredeti cím: The Polish-Hungarian Alliance: Six Dimensions of Bilateral Relations

ISBN 978-615-81237-2-3 (nyomtatott)

ISBN 978-615-81237-3-0 (pdf)

Copyright: CEID, 2019

A tanulmányokban kifejtett nézetek és vélemények a szerzők sajátjai és nem feltétlenül tükrözik az általuk képviselt intézmények hivatalos álláspontját. Ez a könyv a CEID kiadásában, a Wacław Felczak Alapítvány pénzügyi támogatásával jelent meg.

TARTALOMJEGYZÉK

A szerkesztők előszava	5
Európa 2019 után: Milyen Európai Uniót szeretnénk?	6
Magyarország és Lengyelország: kétoldalú kapcsolatok a regionális együttműködések tükrében	16
Lengyelország és Magyarország: kétoldalú kapcsolatok a gazdaság és az energiapolitika terén	26
Lengyel-magyar védelmi együttműködés: a jelenlegi helyzet és a kilátások	36
A Berlin-Varsó-Budapest háromszög	48
Magányos szövetségesek: az Oroszországgal való együttműködés lengyel és a magyar nézőpontból	58

A SZERKESZTŐK ELŐSZAVA

A lengyel-magyar szövetség a magyar külpolitika egyik fontos vezérfonala. Bár a két nemzet együttműködése a történelmi múltba nyúlik vissza, a hazai politikai elit fontosnak tartotta, hogy újra megerősítse ezeket a kapcsolatokat a rendszerváltás után. Az elmúlt évtizedben hagyományra vált, hogy a megválasztott miniszterelnökök első hivatalos útja Budapestre, illetve Varsóba vezet. A kormányok nem egyszerűen csak összehangolják az álláspontjaikat a leglényegesebb nemzetközi kérdésekben, hanem gyakran együtt is kampányolnak ezek megvalósítása érdekében.

Mindezek ellenére, ahogy ez bármilyen kétoldalú viszonyban előfordul, vannak viták is a felek között. A leglényegesebb nézeteltérések Oroszország politikájának megítélésében mutatkoznak. A két ország eltérően ítéli meg az orosz fenyegetést, ami hatással van számos más területre is, az energiapolitikától a védelempolitikáig. A jelen tanulmányban a kétoldalú kapcsolatokat hat fontos aspektusát vizsgáljuk.

Nemcsak a lengyel és a magyar politika jelenlegi prioritásait szeretnénk bemutatni, hanem azt is, hogy milyen változásokra lehet számítani a jövőben, és milyen módon lehetne a kapcsolatokat tovább erősíteni.

Minden tanulmány egy magyar és egy lengyel szakértő közös munkája, ezzel is szerettük volna a kiegyensúlyozottságot biztosítani. A szerzők különböző szakmai háttérrel rendelkeznek: a tudományos élet, a politika, a civil társadalom vagy épp a média világából érkező vizsgálják az adott témaköröket.

EURÓPA 2019 UTÁN: MILYEN EURÓPAI UNIÓT SZERETNÉNK?

Bartha Dániel
Wojciech Przybylski

Bevezetés

2019. május 23. és 26. között európai parlamenti választásokat tartanak. Az EP választásoknak eddig nem volt különösebb hatása az EU jövőjére nézve, mivel a parlamentnek volt a legkisebb befolyása az EU intézményei közül. Mindazonáltal, a populista és szélsőjobboldali politikai szereplők megerősödése, az EP társjogalkotóként egyre fontosabbá váló szerepe a többi intézményhez viszonyítva és ezzel párhuzamosan a hagyományos, „mainstream” pártok meggyengülése következtében megnövekedett a választás tétje és megnőtték az elvárások is. Mostanra ott tartunk, hogy a legfontosabb érintettek úgy tekintenek az előttünk álló időszakra, mint amely történelmi és meghatározó jelentőségű lesz az EU jövőjét illetően.

Az EP választást megelőző viták korábban inkább az integráció jövőjéről szóltak. A föderalisták és a szuverenisták összecsapása ötévenként visszatérően végigkísérte ezeket a választásokat. Ám az erőviszonyok kiegyensúlyozottsága eddig megakadályozta, hogy bármilyen radikális reformot keresztülvigyenek az intézményrendszeren. A Brexit ugyanakkor megváltoztatta ezt a status quo-t. Ehhez jött a migrációs válság, amely a politika valódi pán-európai témája lett. Mindezidáig, az európai választások helyi és regionális ügyekre fókuszáltak. A válság azonban megosztja a szavazókat és a politikai döntéshozókat, és ez a megosztottság átnyúlik az országhatárokon, így akár más országok politikája is befolyással lehet a helyi kampányokra. A felkínált megoldások ráadásul beleilleszkednek a korábbi föderalista-szuverenista tematikába is.

Az elkövetkező választáson, ebben a föderalista-szuverenista vitában az egyik tábor Emmanuel Macronhoz köti a média, miközben a másikat gyakran az Orbán Viktor és Jarosław Kaczyński által fémjelzett irányvonallal szokás azonosítani. De vajon tényleg hasonló a magyar és a lengyel vízió Európa jövőjéről?

A jelen tanulmány egy összegzést és előretekintést kíván nyújtani a lengyel és a magyar stratégiai célokról, továbbá vitapontokat vet fel a két ország által, az EU jövőjéről alkotott víziókkal kapcsolatban.

Menni vagy maradni? Pártpolitika az európai parlamenti választások előtt

Az Európai Parlamenti választások akár jelentős változásokat is hozhatnak az Európai Parlament frakcióinak egymáshoz viszonyított arányában. A radikális bal- és a radikális jobboldal akár a parlamenti helyek egyharmadát is megszerezheti, így képesekké válhat arra, hogy blokkoljon bármilyen kezdeményezést, amihez kétharmados többség szükséges¹.

Orbán Viktor gyorsan felismerte ezt és megértette, hogy a helyzet korlátokat állít az Európai Néppárt és az Európai Parlament elé, amikor a 7-es cikkelyt felhasználva sarokba szeretnék szorítani. Lengyelországtól eltérően, Magyarország kevésbé működött együtt a jogállamiság helyzete miatt elindított eljárások során. Az egész eljárás és az ezzel kapcsolatos viták remek alkalmat adtak Európa szuverenitáspárti erőinek egyesítésére, rámutatva az Európai Unió működési nehézségeire. Ám nem kizárt, hogy Orbán túl messzire ment akkor, amikor Juncker elnököt vette célba nyilvános kampányában, azt sugallva, hogy az Európai Bizottság, a hatalmával visszaélve, a tag-államoktól döntéshozatali jogokat akar elvonni és az EU-ba irányuló illegális migrációt támogatja². A kapány heves reakciókat váltott ki és március elejére 10 tagország 13 pártja kezdeményezte közösen, hogy zárják ki a Fidesz-KDNP-t az Európai Néppártból.³ Cikkünk írásakor az bizonyosnak tűnik, hogy a Fidesz kizárása meglehetősen kockázatos lépés volna, és nem is nagy a valószínűsége a választások előtt.

A kormányzó Jog és Igazságosság (PiS) ugyancsak politikai nehézségekkel néz szembe, habár az ő problémáik merőben más természetűek. Ők nem azzal vannak elfoglalva, hogy miként távolodhatnának el az európai mainstreamtől, hanem inkább azzal, hogy miként csatlakozhatnának hozzá. A Brexit után, az egyetlen jelentős párt az Európai Konzervatívok és Reformisták (ECR) között a PiS lesz, amelynek jelenlegi 75 parlamenti helye 60-ra fog apani (más országok eredményeit is ideszámítva). Ez kevesebb, mint amennyit a „Nemzetek és Szabadság Európája” (ENF) frakciónak jósolnak. Ez arra ösztönzi a PiS-t, hogy potenciális szövetségesek után nézzen a jövőbeli Európai Parlamentben.

Jarosław Kaczyński 2019 januárjában már találkozott Matteo Salvínivel, ami azt jelzi, hogy potenciális szövetségesként tekint rá az EP választások után. Ez a lépés azonban nehézségeket is rejt magában, hiszen Salvini szívesen működne együtt Marine Le Pennel is, ezt azonban a PiS elutasítja. Másfelől, Mateusz Morawiecki megjelentette a Nemzetek Európája 2.0 című jelentését⁴, amely nemcsak a címében, de a benne leírt konkrét javaslatok tekintetében is sok pontban hasonlít a Külügyminisztérium 2011, az EU elnökség óta képviselt álláspontjához. Ciklusa elején Mateusz Morawiecki aktívan kereste a módját annak, hogy a PiS az Európai Néppárthoz csatlakozhasson⁵, és nem kizárt, hogy ez lesz a célja az európai parlamenti választások után is.

Miközben mind a lengyel, mind a magyar kormányzó pártok számára fontos, hogy az Európai Parlament legnagyobb és ideológiailag leginkább összetartó politikai csoportjának vezető testületében jelen legyenek, politikai ambícióikat visszafogják ennek a politikai családnak a mérsékeltjei. Mindkét lengyel párt, amelyek tagjai az EPP-nek (PSL és PO) ellenzi a PiS tagfelvételét, ugyanakkor az előrejelzések szerint, mindketten kevesebb parlamenti mandátumot fognak szerezni, mint a kormányzó párt. Azonban a novemberi lengyel parlamenti választások újabb zavarokat okozhatnak, mivel a PiS kormányon maradását nem lehet biztosra venni.

Maradjon vagy menjen? Pártpolitika a választások után

A választások estéjén Orbán miniszterelnök már más helyzetben lesz, amennyiben pártja az Európai Néppárt tagja marad. Körülbelül 14-re számíthat az Európai Parlament 176 helyéből⁶. A Fidesz lesz a pártcsalád harmadik legnagyobb ereje, csak kevéssel lemaradva Polgári Platform (PO) mögött.

A választások eredményeként a koalíciókötés minden eddiginél nehezebb lesz az EP-n belül. Ahhoz, hogy az EPP megőrizhesse a többségét, meg kell egyeznie mind a Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetségével, mind a Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért (ALDE) nevű tömörüléssel. Orbán lehet ennek a megállapodásnak a legnagyobb kerékkötője, ám a tárgyalások még tőle függetlenül is igen nehéznek mutatkoznak.

A választások nem sok változást hoznak majd a parlamenti helyek eloszlásában a lengyel pártok vonatkozásában. Lengyelország, Magyarországtól eltérően, egy további mandátumot kap a Brexit miatt

és az európai parlamenti választásokra vonatkozó legfrissebb előrejelzések szerint⁷ az EPP pártok összességében két helyet fognak veszíteni a jelenlegi 22 helyükből, miközben a PiS a jelenlegi 18-ról 22-re növeli saját mandátumai számát. Ezek a becslések azonban még nem vették számításba a lengyel pártoknak az EP-választások előtt, legutóbb létrejött koalícióját.

Azoknak, akik a jövőbeni Európai Parlamentjében többséget szeretnének alkotni, három opciót kell majd megfontolniuk. Hosszútávon a harmadik opciónak van a legnagyobb valószínűsége és ez az EU jövőjét is átalakíthatja:

1. A rémálom forgatókönyv: a mainstream pártok koalíciója és ennek hatása Magyarországra és Lengyelországra

Miután jelenleg a Fidesz képezi a fő akadályát annak, hogy az ALDE-val és a S&D-vel a megállapodás létrejöhesse, az EPP dönthet úgy, hogy a Fideszt kizárja a pártcsaládból a választások után. A legvalószínűbb forgatókönyv az, hogy az EPP-nek nem lesz szüksége a Fidesz európai parlamenti képviselőinek voksaira a koalíciós tárgyalások után, és a most zajló belső viták azt vetítik előre, hogy a Fidesz távozása a belső feszültségeket is enyhítheti. A magyar kormánypárt eltávolítása katasztrofális következményekkel járna mind Lengyelország, mind Magyarország számára. Az azonnali következmények közé tartozik, hogy romlik az országok tárgyalási pozíciója a többéves pénzügyi keretmegállapodás megkötésekor, ami a kohéziós támogatások jelentős csökkenéséhez vezethet, az EU-támogatások kifizetését pedig egyre inkább a demokrácia és a jogállamiság állapotához fogják kötni. Tovább erősödhetnek a két országgal szemben elindított, a 7-es cikkely szerinti eljáráshoz kapcsolódó kritikai hangok.

2. Az álom forgatókönyv: a régi eszközök bevetése – az Európai Demokraták helyreállítása

Amint Orbán azt tapasztalta, hogy szövetségesei vesztesre állnak, elkezdett az EPP-n belül aktívan lobbizni azért, hogy a PiS-t felvegyék az EPP-be⁸, ám ez a törekvés eleve kudarcra volt ítélve a Polgári Platform biztosra vehető vétója miatt. A PiS és még néhány más konzervatív párt számára felajánlott koalíciós együttműködés elengedhe-

tetlen lehet az EPP-nek, amennyiben az ALDE-val vagy az S&D-val való tárgyalások sikertelenül végződnek. Erre egyébként létezik példa a múltból: az Európai Demokraták (ED). A csoport az EPP egyik fontos támogatója volt éveken át és mind a PiS, mind a cseh ODS fontos tagjai voltak. Orbán Viktor és Jarosław Kaczyński szemszögéből nézve ez volna a legjobb forgatókönyv.

Egy alternatív szövetség, mint stratégiai opció, önmagában megerősítené az EPP tárgyalási pozícióját és lehetővé tenné, hogy az EPP figyelmen kívül hagyja azokat a követeléseket, amelyek arra irányulnak, hogy a magyar tagpártot, a Fideszt vonalon kívülre rekesszék. A Fidesz rászoríthatná az EPP-t arra, hogy a választások után a szuverenistákat inkább támogató irányvonalat tegyen magáévá. Az ALDE vezető szerephez tehetne szert az így megüresedő másik térfelel, a liberális-konzervatív oldalon. Amennyiben az EPP feléleszti szövetségét az ED-vel, az keleti irányba tolhatja el az EU súlypontját mind földrajzi, mind politikai értelemben, amennyiben - a szuverenisták megerősödésével - a radikális jobboldalhoz kerül közelebb.

3. Az ismeretlen forgatókönyv: egy teljesen új szisztéma

Politikai retorikájában a magyar miniszterelnök gyakran hangoztatja, hogy az új törésvonalak, amelyek a migrációhoz, a föderalizmus-hoz, az észak-déli és kelet-nyugati megosztottsághoz kötődnek, szét fogják feszíteni a jelenlegi pártpolitikai kereteket, és új, regionális szövetségek jönnek majd létre. Egy ilyen scenárióban a PiS a Fidesz fontos szövetségese lenne. Ugyanakkor egy ilyen új, régióra alapozott megközelítés az első forgatókönyvhöz hasonló kisebbségi pozíciót eredményezne Magyarország és Lengyelország számára.

A következő ciklus - stratégiai célok és lehetőségek egy újonnan felálló Bizottság alatt

Ma még nem tudhatjuk, miként fognak alakulni a pártok közötti szövetségkötések, azt azonban már biztosra lehet venni, hogy a Bizottságon belüli pozíciók szétosztása soha nem látott nehézségekbe fog ütközni. Még abban az esetben is, ha a mainstream pártok képesek megállapodni egymással a Bizottság vezetéséről, kérdéses, hogy az Európai Tanács elfogadja-e egyáltalán a Spitzenkandidat-rendszert.

A jelenlegi tanácsbeli tagság ugyanis nem tükrözi az európai parlamenti mandátumok megoszlását. Kilenc tagot az EPP küld, kilencet az ALDE, ötöt pedig a szocialisták. Elvben a szocialisták és a liberálisok leszavazhatják az EPP-t, ami több kérdést is felvet. Az elkövetkező választások megváltoztathatják ezt a felállást az EPP javára, éppen ezért az idő valamivel jobban szorítja az ALDE-t és az S&D-t.

Valószínűnek látszik, hogy az Európai Tanács nem lesz érdekelt abban, hogy jóváhagyja a Spitzenkandidat rendszert, ez pedig még valószínűbbé teszi az intézmények közötti válság elmélyülését. Egy lehetséges patthelyzet az euroszeptikusok malmára hajthatja a vizet, és gyengítheti a föderalistákat. A helyzet abszolút kedvez a nemzeti és európai szuverenitást érintő kérdések felvetésére. De mi lehet egy ilyen konfliktus vége? Mik a lehetséges forgatókönyvek Magyarország és Lengyelország számára?

Habár Lengyelország még nem nevezte meg a saját jelöltjét, a sajtóban két lehetséges személyről jelentek meg találgatások. Az egyik Adam Bielan, a PiS egyik második generációs politikusa, aki jelenleg szenátor, korábban pedig EP-képviselő volt. Habár korábban, Paweł Kowallal együtt elhagyta a PiS-t, tékozló fiúként visszatért, hogy az európai pártstratégia megalkotásában segítse tanácsaival Jarosław Kaczyńskit. Alkalmas lengyel biztosjelölt lehet a jelenlegi Infrastruktúráért felelős miniszter. Náluk kisebb eséllyel pályázhat az EU-ügyekért felelős államtitkár, Konrad Szymanski, vagy a jelenlegi és minden bizonnyal jövőbeli EP-képviselő Jacek Saryusz-Wolski, akit kizártak az EPP-ből, amikor vállalta a PiS jelölését Donald Tuskkal szemben az Európai Tanács Elnökének pozíciójára. Akárhogy is, a jelölt személyének megválasztása nagyban függ attól, hogyan ítélik meg az őszi lengyel parlamenti választások kimenetelét. Már most, az európai választásokat megelőzően, a kormány több miniszterét és a korábbi miniszterelnököt, Beata Szydlot EP-képviselőnek delegálták. Érdekes, hogy az utóbbi kivételével az összes kiválasztott kormánytag közelmúltbeli teljesítménye olyan volt, amely kedvezőtlen hatással lenne a párt népszerűségére - mint például a belügyminiszter (rá erőteljes kritika zúdult Gdansk polgármesterének meggyilkolása után), vagy az oktatási miniszter (akit a kaotikus oktatási reformért tartanak felelősnek és jelenleg a tanárok sztrájkját próbálja menedzselni). Éppen ezért, a Bizottságba delegált biztos személyéről valószínűleg egy összetett belpolitikai játszma keretében fognak dönteni, és kevésbé a PiS Európáról vallott jövőképe lesz ebben a döntő szempont.

A potenciális portfóliót tekintve, Lengyelország olyan szektorokra jelentheti be az igényét, mint a digitalizáció, a regionális fejlesztés vagy az ezzel kapcsolatos gazdasági ügyek, amelyekben Lengyelország eddig is jól teljesített és a Mateusz Morawiecki által képviselt fő európai narratívával is összhangban vannak.

Hosszútávú célok: nemzetek Európája

Az egymást követő lengyel kormányok eddig óvatosan álltak az integráció továbbfejlesztésének kérdéséhez, különösen az olyan területeken, amelyek korlátoznák a gazdasági mozgásterüket, mint amilyen elsősorban a monetáris politika. A PiS-kormány nem határolódott el elődei politikájától, akik most óvatosan tesztelgetnek egy olyan narratívát, amely szerint Lengyelországnak ideje volna csatlakoznia az eurózónához. Lengyelország nem szereti azokat az intézményeket sem, amelyek hatáskörükben túlterjeszkednének a meglévő uniós szerződéseken, és nem kíván részt venni olyan intézményekben vagy támogatni azok létrejöttét, amelyeknek az eurózónához közük van. Ugyan a PiS, kormányzásának első éveiben, késznek mutatkozott megnyitni egy vitát az EU reformjáról, ideértve a szerződéseket is, végül mégsem nyilvánított véleményt Emmanuel Macron javaslatáról, aki pedig épp erre törekszik. Nem mondható el ugyanez Orbán Viktorról, aki teljes szívvel és sokak nagy meglepetésére, támogatásáról biztosította a francia kezdeményezéseket (pontosabban: a Macron által indított vitát), talán pont azért, mert neki magának épp ezzel ellentétes a jövőképe az EU-ról.

2019 februárjában Lengyelország bemutatta a saját reformjavaslatait az EU jövőjéről, amelyet Mateusz Morawiecki kormányfő nevében terjesztett elő. Ezt a víziót - amely címében a megújult nemzetek Európájára utal - először Berlinben hozták nyilvánosságra, anélkül, hogy előzőleg ezt Lengyelországban vitára bocsátották volna. Ez csökkenti a dokumentum stratégiai jelentőségét. Tartalmát tekintve a korábbi, 2011-ben véget ért EU elnökség prioritásaira utal vissza, amely azt jelzi, hogy nem törekszenek az EU valódi reformjára.

A Brexitre válaszul a PiS nem változtatta meg átfogó stratégiáját és miközben Nagy-Britannia konzervatívjai az EU elhagyására készülnek, Lengyelország továbbra is a négy uniós szabadság melletti elkötelezettségét hangoztatja ahelyett, hogy részt vállalna új intézmények létrehozásában és megreformálásában. Valószínű továbbá, hogy az északi tagországok elképzeléseihez fogja közelíteni a sajátját - hiszen ezek

érzékenyebbek a biztonsági kérdésekre és az orosz fenyegetésre, előtérbe helyezik a prosperitást és a kiegyensúlyozott költségvetést, és a korlátozott kormányzás hívei, szemben a déli országok által kínált perspektívákkal.

Melyek azok a területek, ahol Lengyelország és Magyarország együtt tudnak működni egymással?

Lengyelország és Magyarország mind a mai napig a "kohézió barátai", ha költségvetési kérdésekről van szó, és taktikai szövetségesekként támogatják egymást a 7-es cikkely szerint eljárásban. Ez valójában egy védekező stratégia egy ezzel ellentétes előjelű, és az unióban egyre erőteljesebb trenddel szemben. Miközben Lengyelország és Magyarország egyaránt érdekelték abban, hogy megerősítsék a schengeni határok intézményes és politikai támogatását, ennek fontosságát másként látják. Lengyelországnak hosszú schengeni határa van Oroszországgal, Fehéroroszországgal és Ukrajnával. Magyarország schengeni határai viszonylag rövidek, ám ezekről mégis sokat beszél, mert a Fidesz - a retorikája szerint - megszállottan tart a balkáni útvonalon keresztül Európába irányuló bevándorlástól. Lengyelország és Magyarország ezért együtt fog működni a határok megerősítése érdekében, ám a kivitelezés módját, a praktikus megoldást illetően eltérhetnek az álláspontok - különösen akkor, ha Lengyelországban kormányváltás következik be.

Javaslatok

Lengyelországnak és Magyarországnak több szövetségesre van szüksége az EU-ban, hogy nagyobb befolyásra tudjanak szert tenni az őket érintő, kulcsfontosságú területeken. A különbözőségeik ellenére mindkét országra úgy tekintenek manapság, mint amelyeket erős politikai szálak kapcsolnak össze. Amennyiben a mostani pártok maradnak hatalmon, szembe kell nézni azzal, hogy egymás diplomáciai és stratégiai hibái és ezek kölcsönös felvállalása fokozatosan elszigeteli a két országot az európai mainstreamtől. Ráadásul mindkét partnernek más-más stratégiai prioritásai vannak az EU-ban, emiatt különbözőek a koalícióképző képességeik is.

- Az egyik legfontosabb stratégiai különbség az Emmanuel Macron javaslataihoz való viszonyuk. A francia elnök úgy igyekszik pozícionálni magát, mint Orbán Viktor politikai kihívója, miközben Lengyelország szeretné újjáéleszteni kapcsolatait Franciaországgal a weimari együttműködés (vagy weimari háromszög) jegyében.

- Mindkét országban gyors béremelkedés zajlik és munkaerőhiány van, amely megkérdőjelezi a jelenlegi növekedési modelljeik életképességét; együtt kellene működniük olyan uniós agendák mentén, mint amilyen a foglalkoztatási formák maximális rugalmasságának a biztosítása, és az olyan szabályozási kérdések elutasításában, amelyek akadályokat gördíthetnek a vállalkozások működése elé. A jelenleg zajló politikai vitákban figyelembe kellene venniük, hogy koalíciók kiépítésével javíthatják a saját tárgyalási pozíciójukat, főként a többéves pénzügyi keretről újraindult viták során.

- Amennyiben a Fidesz elhagyja a Néppártot és más politikai formációkkal lép szövetségre Európában, fontos lehet számára megerősíteni az ECR csoportot, ahol a cseh ODS az előrejelzések szerint meg fogja növelni mandátumai számát; amennyiben Matteo Salvini úgy dönt, partnerségre lép ezekkel a pártokkal, ez a V4-eknek még erősebb alkupozíciót biztosíthat, mintha más csoportosulásokhoz csatlakoznak, másféle felállásban; noha az EPP-tagság vagy ez együttműködés az EPP-vel, amennyiben a Fidesz a párton kívülre kerülne, még mindig előnyt kellene, hogy élvezzen annak érdekében, hogy nagyobb befolyása legyen az európai ügyek alakulására.

- Magyarországnak érdemes lenne felkészülnie egy lengyel kormányváltásra, ugyanis egy új kabinet nem biztos, hogy könnyen megtalálná a közös hangot Magyarországgal, vagy akár szimbolikusan el is határolódhat tőle, hogy újraépíttesse potenciális kapcsolatait más uniós partnerekkel.

- Lengyelország és Magyarország külön-külön is arra kellene, hogy törekedjen, hogy kikerüljön a 7-es cikkely szerinti eljárásból; jelenleg egy fogolydilemma szerint függenek egymástól (játékelméleti értelemben), amely az árulástól való félelem légkörét megteremtve bizalmatlanságot szülhet.

- Mindkét országnak fontos lépéseket kellene tennie azért, hogy bekerüljenek az eurózónába, annak érdekében, hogy részt tudjanak venni az euró zóna intézményi reformjában.

Bartha Dániel kül- és biztonságpolitikai szakértő, a budapesti Euro-atlanti Integrációért és Demokráciáért Központ igazgatója.

Wojciech Przybylski a Visegrádi Insight főszerkesztője és a varsói Res Publica Alapítvány elnöke.

Hivatkozások

- ¹ Daniel Bartha -Tamás Boros: Európa 2019: Csak egy kicsit lesz rosszabb https://index.hu/kulfold/ep/2018/09/11/europa_2019_csak_egy_kicsit_lesz_rosszabb/
- ² Orbán faces backlash after attack on Juncker <https://www.politico.eu/article/orban-faces-backlash-after-attack-on-juncker/> retrieved 02.25.2019
- ³ EPP Launches Expulsion Procedure Against Fidesz-KDNP <https://hungarytoday.hu/epp-launches-expulsion-procedure-against-fidesz-kdnp/> retrieved 03.05.2019
- ⁴ Piotr Arak, Martyna Flis, Krzysztof Kutwa: A Union of Nations 2.0 http://pie.net.pl/wp-content/uploads/2019/01/A_Union_of_Nations_2.0.pdf, Warsaw, August 2018, retrieved 02.25.2019
- ⁵ Poland's ruling PiS party considers joining centre-right EPP <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/polish-pis-party-considers-joining-the-epp> retrieved 02.25.2019
- ⁶ According to the recent polls conducted in the EU member states, <https://pollofpolls.eu/EU>, retrieved 02.15.2019
- ⁷ <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/elections-press-kit/5/projections-of-seats-of-next-parliament>
- ⁸ <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/polish-pis-party-considers-joining-the-epp/>

MAGYARORSZÁG ÉS LENGYELORSZÁG: KÉTOLDALÚ KAPCSOLATOK A REGIONÁLIS EGYÜTTMŰKÖDÉSEK TÜKRÉBEN

Dobrowiecki Péter
Andrzej Sadecki

Bevezetés

Magyarország és Lengyelország hagyományosan jó kapcsolatokat ápol egymással, a két nemzet barátsága közmondásos. Az elmúlt három évtizedben, a demokratikus átalakulás óta, a szoros kapcsolatok mégsem a két ország közötti, hanem a szélesebb regionális együttműködésekre alapultak. Jól mutatja ezt, hogy a két ország vezetői általában a visegrádi csoport csúcstalálkozóin vagy más regionális események alkalmával találkoznak egymással. A magyar-lengyel kapcsolatok egyik elsődleges terepe az álláspontok egyeztetése, előbb regionális szinten, majd az Európai Unióban és a NATO-ban.

A jelen írás a regionális együttműködések irányába mutatott magyar és lengyel hozzáállásról kíván képet adni. Végig követi, hogyan változott meg a régió szerepe az elmúlt években a két ország külpolitikai tervei-
ben és megjelöli az aktuális prioritásokat. Az írás a Visegrádi Együttműködésre, mint a regionális együttműködések legtartósabb, legerőteljesebb és leghatékonyabb formájára fókuszál. Emellett kitér az egyéb együttműködési formákra is Közép-Európában, elsősorban az utóbbi években létrejött alakulatokra, mint a Három Tenger Kezdeményezés (Three Seas Initiative) vagy a Bukaresti Kilencek (B9). Végezetül az írás javaslatokat is megfogalmaz arról, hogy Magyarország és Lengyelország mivel járulhatna hozzá a regionális együttműködés továbbfejlesztéséhez Közép-Európában.

Regionális együttműködés lengyel szemmel

Az elmúlt három évtizedben a regionális együttműködés mélyen beépült a lengyel külpolitikai gondolkodásba és gyakorlatba. Azonban az együttműködések tematikus és földrajzi hatóköre, az intézményrendszer, csakúgy,

mint a célok, amelyeket Lengyelország a regionális együttműködéshez hozzárendel, jelentős változásokon mentek keresztül 1989 óta⁹.

2004-ig a regionális együttműködésekre úgy tekintettek, mint olyan eszközökre, amelyek újraértelmezhetik a nemzetközi kapcsolatokat a szovjet uralom utáni időkben és előmozdítják a nyugati struktúrákhoz való integrációt. Lengyelország Magyarországra és Cseh-szlovákiára (1993 után Csehországra és Szlovákiára) legközelebbi szövetségeseiként tekintett e célok elérésében. Lengyelország a Visegrádi Együttműködés (V4) egyik alapító tagja volt 1991-ben. Ezzel párhuzamosan, Lengyelország regionális együttműködések alakított ki a Balti-tengeri országokkal is. Ezek azonban megmaradtak a szektorális együttműködések szintjén, vagyis leginkább adott ügyek mentén való közös fellépésekre korlátozódtak (például környezetvédelmi kihívások kezelése).

Miután Lengyelország csatlakozott a NATO-hoz (1999) és az Európai Unióhoz (2004), a regionális együttműködések jelentősége ugrásszerűen megnőtt. Habár egyes lengyel véleményformálók kétségbevetették a V4 együttműködés létjogosultságát, miután az 1991-ben kitűzött fő célok már teljesültek, a visegrádi csoport hamarosan hasznos eszköznek bizonyult a lengyel érdekek érvényesítésében a megváltozott körülmények között, így az együttműködés új lendületet kapott. A V4 tagországok Lengyelország fontos partnereivé váltak számos területen az Európai Unió belül (például energia- és klíma politika, kohéziós források és a mezőgazdasági támogatások körüli viták). Lengyelország nagyban támaszkodott a V4-ekre zászlóshajó projektje, a Keleti Partnerség előmozdításában is, de különösen Ukrajna politikai támogatásában. Lengyelország azt is szorgalmazta, hogy a regionális együttműködést a helyi közösségek szintjén is érvényesítsék, amely leginkább a Nemzetközi Visegrádi Alap (IVF) tevékenységében öltött testet.

Az elmúlt évtizedben a lengyel részvétel a regionális együttműködésekben mind a tematika, mind a földrajzi kiterjedés tekintetében kiszélesedett. A felmerült újabb kihívások arra ösztönözték a lengyeleket, hogy intenzívebbé tegyék a regionális együttműködést több területen is, például az energiabiztonság terén a 2006-os és a 2009-es gázválságot követően, a katonai biztonság és védelem terén az orosz-ukrán konfliktus 2014-es kirobbanása óta, és a migrációs válság kapcsán, 2015 után. Egyre nagyobb figyelem irányult arra, hogy mennyire elégtelenül kiépítettek a közlekedési kapcsolatok és energiahálózatok a régióban,

és hogy milyen nagy szükség volna egy észak-déli folyosóra az új gazdasági erőforrások mobilizációja érdekében.

Mindezek miatt Lengyelország fokozottan érdekelt abban, hogy a partnerséget tovább erősítse és további régiókra is kiterjessze. A biztonságot és védelmet érintő ügyekben a balti és északi országokkal, valamint a Romániával való együttműködés kialakítása jöhetett szóba, amelyek hasonlóan ítélik meg az orosz fenyegetést¹⁰. Bulgária és Románia (2007), majd Horvátország (2013) csatlakozása az EU-hoz felhelyezte ezeket az országokat a lengyel külpolitika térképére, mint olyan országokat, amelyekkel érdemes lehet tovább építeni a koalíciót Európában. A szélesebb értelemben vett közép-európai együttműködés elsősorban a „V4+” formáció keretében fejlődött tovább, így a kooperációt más régiós országokra (vagy azon túlra is) is ki lehetett terjeszteni adott politikai ügyek mentén, anélkül, hogy maga a Visegrádi Együttműködés kibővült volna.

Annak érdekében, hogy a szélesebb regionális összefogásnak újabb lendületet adjon, Lengyelország két új regionális társulást is létrehozott (másokkal együtt), mindkettőt államfői szinten. 2014-ben Lengyelország kilenc közép- és kelet-európai NATO tagország államfőinek találkozóját kezdeményezte Varsóban, amely a keleti térség államainak szövetségét volt hivatott megerősíteni Oroszország Ukrajnával szembeni fellépésére válaszként¹¹. Miután az államfők következő csúcstalálkozójának házigazdája 2015-ben Románia volt és Bukarestben tartották, ezt a társulást ma Bukaresti Kilencekként (B9) tartják számon.

2016-ban, a Dubrovnikban megrendezett csúcstalálkozón Lengyelország, Horvátországgal együtt, elindította a Három Tenger Kezdeményezést (Three Seas Initiative – TSI), amely 12 régiós EU tagországot foglal magában és azt célozza, hogy észak-déli irányban összekösse a közép- és kelet-európai országok gazdaságát és infrastruktúráját. Egyes országokban kétkedve fogadták ezt a kezdeményezést és egyeseken az EU-integráció alternatívájaként állították be, mint egy „németellenes frontot”, vagy a két világháború közötti lengyel külpolitikai ambíciók újjáélesztését, amennyiben ez egy regionális katonai szövetséggé is kinőheti magát. Mindezek ellenére, a TSI saját elfogadott dokumentumai szerint a kezdeményezés organikusan kapcsolódik az európai integrációhoz, és a regionális összeköttetések javításán keresztül azt a célt tűzi ki maga elé, hogy erősítse a EU-n belüli kohéziót¹². A TSI-t az Egyesült Államok is felkarolta, mert - többek között - elősegítheti az amerikai folyékony gáz exportját a régióba. A 2017-es varsói csúcstalálkozóra ezért

már az Egyesült Államok elnöke is eljött. A kezdeményezés az uniós stakeholderek figyelmét is felkeltette és a TSI harmadik, bukaresti csúcstalálkozóján, 2018-ban már az Európai Bizottság elnöke és Németország külügyminisztere is részt vett.

A Lengyelország által kezdeményezett új együttműködéseknek, mint amilyen a TSI és a B9, még ki kell állniuk az idő próbáját. Az azonban biztosnak látszik, hogy Varsó továbbra is aktív résztvevője marad a regionális összefogásoknak, arra fog törekedni, hogy a régió hangját felerősítse az EU-n és a NATO-n belül, és támogatni fogja a gazdasági fejlődést a közép-európai államok közötti összeköttetések erősítésével.

Regionális együttműködés magyar szemmel

A regionális együttműködés Közép-Európában azóta áll a magyar külpolitika homlokterében, amióta a Visegrádi Együttműködés megalakult. Ennek ellenére, az egyes kormányok eltérő intenzitással vettek részt ebben az együttműködésben. A magyar vezetés akkor „fedezte fel újra” a visegrádi és a szélesebb, közép-európai együttműködések, amikor azok megtalálták a helyüket az új magyar külpolitikában, amelyben a 2010-es évek első fele óta a külkereskedelmi, gazdaság-diplomáciai megközelítés vált uralkodóvá¹³. Később Magyarország arra törekedett, hogy jobban megragadható és egy-egy témához köthető regionális együttműködések alakítsanak ki, a megosztó témákat gondosan elkerülve – a jól ismert konfliktusmegoldó taktika jegyében, amely szerint „nézzük el egymásnak, hogy nem mindenben értünk egyet”. A regionális együttműködés fellendítésén túl, a V4-ek alkalmasnak bizonyult arra is, hogy a segítségével olyan megállapodásokat, partnersegeket hozzanak tető alá jelentős nemzetközi szereplőkkel, amelyeket Magyarország, kis méreténél fogva, bilaterális kapcsolatokon keresztül nem tudott volna elérni. A kibővített V4+ társulás megmutatta, hogy a csoport képes sikeresen összefogni, kölcsönösen előnyös feltételek mellett, más országokkal is, meghatározott időtartamra. Az, hogy a V4-ek rendszeresen tartottak magas-szintű egyeztetéseket az Európai Tanács ülései előtt, nem csak a potenciális félreértések elkerülését szolgálta egy adott tagország saját álláspontjával kapcsolatban, hanem arra is lehetőséget teremtett, hogy egy széles európai kezdeményezésként és koalícióként léphessenek fel az Európai Unióban. A 2014-2020 évi többéves pénzügyi keretmegállapodásról (MFF) szóló tárgyalások idején ez a taktika már remekül bevált.¹⁴ Magyarországnak

jelenleg az a célja, hogy fenntartsa a visegrádi országok laza együttműködését, hogy ezzel növelje maximálisra a befolyásukat az EU-n belül, miközben – amennyiben lehetséges – külön utakon járva, más uniós országokkal is kész szövetségre lépni, adott ügyek mentén.

A magyar kormány nagy hangsúlyt fektet a V4-ek aktív részvételére a migrációról és Európa jövőjéről folytatott vitában.¹⁵ Miközben a csoport országainak az európai kooperáció jövőjéről alkotott felfogása eltér egymástól, és a V4-ek erőteljes kritikát kaptak a nyugat-európai tagállamoktól azért, ahogyan a krízis kezelték. A V4 formációra Magyarország továbbra is úgy tekint, mint amely jól használható Magyarország érdekeinek, és – amennyiben lehetséges – a Brexit utáni Európa újragondolásakor a teljes közép-európai régióból érkező “input” megjelenítésére. A Visegrádi Együttműködés magyar elnökségének ambíciózus programja (2017. július – 2018. június) megmutatta, hogy mely területekre fókuszál Magyarország a V4 együttműködésen belül.¹⁶

A geopolitikai kihívások, amelyek elsősorban az orosz fenyegetésekkel kapcsolatosak, életre hívták a B9 csoportot és a TSI-t. Magyarország mindkét formáció mellett elkötelezte magát, habár az csak a jövőben fog eldőlni, hogy ténylegesen mennyire lesz aktív ezekben. Ez különösen az Oroszországgal meglévő speciális viszony miatt lesz majd érdekes. Más régiós államokkal összehasonlítva – de különösen Lengyelországgal, Romániával és a Balti államokkal – Magyarország nem tekint úgy Oroszországra, mint amely katonai fenyegetést jelentene számára. Ennek ellenére, Magyarország tisztában van azzal, hogy a kizárólag orosz erőforrásoktól való energiatünetés kockázatokkal jár. Magyarország részvétele a B9 együttműködésben érthető, mivel ez, Budapestről nézve, inkább a NATO keleti térségéhez való tartozásának és aktív szerepvállalásának kifejezője, és kevésbé az orosz agresszió elleni fellépés eszköze. Budapest részvétele a TSI-ben ennél kevésbé egyértelmű.¹⁷ Ahogyan az a V4 prioritások esetében is már látszott, Magyarország az észak-déli infrastrukturális kapcsolatok fejlesztését támogatja, hiszen ezek elengedhetetlenek a régió fejlődéséhez. Elviekben ez azt jelentené, hogy a cseppfolyósított gáz terminálok (LNG) Lengyelország (Świnoujście) és Horvátország (Krk) közötti vertikális kapcsolatának megteremtése, kiegészülve Románia fekete-tengeri gázmezőivel (BRUA pipeline), alternatív forrásból származó gázt juttathat Közép-Európába, ezzel segítve a régió energiapiacának diverzifikációját. Az új összeköttetések megteremtésével egy belső közép-európai energiapiac jöhetne létre,

amely további opciót kínálna energiavásárlásra és eladásra, miközben hatékony árkiigazító mechanizmusokkal segíthetné a régiós országokat.¹⁸ Mégis, egyelőre megoldatlan politikai és pénzügyi viták akadályozzák a horvát-román projektet, vagyis sok kérdés az észak-déli energetikai rendszer megvalósításával kapcsolatban továbbra is megválaszolatlan.

Egy tavalyi interjúban Orbán Viktor magyar miniszterelnök megerősítette, hogy támogatja a TSI általános célkitűzéseit, ugyanakkor a közép-európai energiapiac diverzifikálásával kapcsolatos magyar álláspontra is rámutatott: “(...) nekünk, magyaroknak életbevágóan fontos, hogy gázvezetékek vezessenek Magyarországra és induljanak ki innen, mert csak így használhatunk fel a lengyel LNG terminálba juttatott nem orosz eredetű gázt; ugyanakkor ennek a gázvezetéknek előbb meg kell épülnie. (...) Ez egy olyan folyosót fog teremteni, amely mentes az orosz befolyástól - és ez egy olyan tényező, amely elengedhetetlen a biztonságunk szempontjából. (...) Természetesen, mi a V4 Együttműködés egyben tartására törekszünk, mert mindennek ez az együttműködés az alapja. De én megértem Lengyelország megközelítését is, hogy nem csupán a Balti-tenger, hanem a Fekete-tenger és az Adria is fontos régiók számára – ezért is veszünk részt ebben a kezdeményezésben. Mindezek okán, Lengyelország bátran számíthat Magyarország együttműködésére a Három Tenger Kezdeményezésben.”¹⁹

A regionális közlekedési kapcsolatok fejlesztése, a digitalizáció előmozdítása, a „rég” és „új” tagországok közötti különbségek felszámolása mind olyan ügyek, amelyeket a TSI keretében is felvetnek és összhangban van a magyar külpolitikai célkitűzésekkel. A „Via Carpatia” közlekedési projekt közép-európai szakaszának megvalósítása végre összeköthetné Kelet-Magyarországot Kelet-Szlovákiával és Dél-Kelet-Lengyelországgal. Másfelől, a magyar kormány jelenlegi vonakodása attól, hogy csatlakozzon a Három Tenger Befektetési Alaphoz (amelyet hat TSI ország hozott létre 2018 szeptemberében) azt mutatja, hogy Budapest ugyan támogatja a TSI elsődleges céljait, de nem szeretne az együttműködés előterébe kerülni.

Az elkövetkező években a V4 partnerség továbbra is a legfontosabb lesz Magyarország számára a regionális együttműködések közül. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Magyarország nem hajlandó részt venni más regionális együttműködésekben, amennyiben azok összhangban vannak külpolitikai törekvéseivel. Ez különösen a TSI kapcsán van így, amely részben felkarolja a magyar kormány regionális prioritásait.

Javaslatok

A közép-európai regionális együttműködést illető legutóbbi fejlemények tükrében és a sajátos magyar és lengyel megközelítéseket figyelembe véve, amelyeket ebben az írásban áttekintettünk, a szerzők az alábbiakat javasolják:

- Tartsák meg azt, ami bevált: a Visegrád Együttműködés hatékony platformnak bizonyult tagjai érdekképviseletében, csaknem három évtizedes fennállása alatt páratlan módon megerősítette a tagországok közötti bizalmat, miközben jelentős tudás és tapasztalat halmozódott fel az együttműködés módozatairól is. A V4-nek emiatt meghatározónak kell maradnia a közép-európai együttműködésben.

- Meg kell ragadni az új lehetőségeket: Magyarországnak és Lengyelországnak ki kell használnia az újabb regionális társulások, mint amilyen a Három Tenger Kezdeményezés vagy a Bukaresti Kilencek előnyeit. Ez különösen a TSI-re nézve igaz, amely épp most van alakulóban és végső formáját egyes tagjainak aktivitása fogja meghatározni.

- Koordináció: a TSI létrejöttével a közép- és hosszútávú lengyel és magyar regionális fejlesztési célok világos megfogalmazása minden korábbinál fontosabbá vált. A részletes iparági konzultációk - amennyiben ezeket összehangolják - közös fejlesztési projektekhez vezethetnek el és tovább mélyíthetik a lengyel-magyar regionális együttműködést a jövőben. Ez olyan létfontosságú területekre is kiterjedhet, mint az energiabiztonság, a közlekedés, a digitális hálózatok összeköttetése, amelyek mindegyikét érinti a TSI.

- Ragadjuk meg a lendületet: a V4 országok jelenleg zajló haderőreformja a védelem területén is együttműködést kínál és tovább erősítheti a regionális együttműködést. Lengyelország és Magyarország közösen szorgalmazhatná a katonai együttműködés kibővítését, új életre keltve az eddig inkább sikertelennek mondható V4 erőfeszítéseket arra, hogy összehangolják a beszerzéseiket és a képesség-fejlesztéseket.

- Keressék a kapcsolatot külső partnerekkel: a TSI-ben meglévő közös érdekeket más partnerekkel való párbeszéd erősí-

tésére használják fel, olyanokkal, amelyek számára a V4+ túl szűknek bizonyult. A közép-európai országoknak ki kell használniuk az Európán belüli sajátos földrajzi elhelyezkedésükből származó előnyöket annak érdekében, hogy előmozdítsák ezeket az együttműködéseket. A TSI az Egyesült Államok érdeklődését is fenntartja a régióban, amelyet a régió transzatlanti kapcsolatainak megerősítésére kellene felhasználni.

- Erősíteni kell az egységet: a Brexitet követően újra elővették a „kétébességes” integráció koncepcióját az Európai Unióban, miközben az Egyesült Államok és egyes európai partnerei között felerősödtek nézetkülönbségek. Ebben a helyzetben Magyarországnak és Lengyelországnak meg kell erősítenie a régiónak az európai egység és a transzatlanti partnerség iránti elkötelezettségét. Még ha az egyik kijátszása a másik ellen kínálhat is rövidtávú előnyöket, ez a politika aláássa az európai és transzatlanti együttműködésből származó hosszútávú gazdasági és biztonsági előnyöket.

- Keressék a kompromisszumokat: mind Magyarország, mind Lengyelország támogatja a nem-uniós regionális partnerek stabilitásának megőrzését és európai elkötelezettségüket. Miközben Lengyelország elsősorban a Keleti Partnerségre fókuszál, Magyarország a Nyugat-Balkánt helyezi előtérbe. Magyarország - Szlovákiával együtt - arra használhatná a TSI-t, hogy az Európai Unió nyugat-balkáni kibővítéséhez nyerje meg más uniós tagállamok támogatását, bemutatva, hogy Horvátország és Szlovénia csatlakozása egykiterjedt regionális együttműködéshez sikeres, követendő példát nyújt ehhez.

- Legyenek befogadók: a lengyel-magyar szoros kétoldalú kapcsolatok jó alapot szolgáltathatnak további régiós együttműködésekhez. Fontos, hogy ne alakuljon ki olyan látszat, mintha a lengyel-magyar szövetség kizárólagos lenne. Miközben a varsói és budapesti kormányok hasonló ideológiai irányultsága még szilárdabbá teszi a kétoldalú viszonyt, más országok hatalmon lévő pártjainak sokszínűsége szükségesé teszi, hogy a regionális kapcsolatokat az azonos politikai érdekekre alapozzák és néha inkább kerüljék az ideológiai témákat. Magyarországnak olyan stratégiát kell kialakítania, amely alkalmas lehet fenntartani a jó bilaterális viszonyt

abban az esetben is, ha Lengyelország vezetése megváltozik a 2019-2020-as parlamenti- és elnökválasztás után annak minden, a regionális együttműködésekkel érintő következményével együtt.

Dobrowiecki Péter az Antall József Tudásközpont EU-V4 irodájának vezetője.

Andrzej Sadecki Közép-Európa-szakértő, a Károly Egyetem PhD-hallgatója. Korábban a lengyelországi Keleti Tanulmányok Központjának (OSW) kutatója volt.

Hivatkozások

- ⁹ A regionális együttműködés szélesebb perspektíváiról a lengyel külpolitikában 1989 és 2009 között lásd: Kuźniar, Roman: Poland's Foreign Policy after 1989, Warsaw (2009)
- ¹⁰ Gotkowska, Justyna- Osica,Olaf: Closing the gap? Military co-operation from the Baltic Sea to the Black Sea, OSW Report, 2012. https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/w_regionie_sila_1.pdf , letöltve: 2019.02.25
- ¹¹ Presidents in favour of strengthening NATO's eastern flank, 22.07.2014, <http://en.bbn.gov.pl/en/news/347,Presidents-in-favour-of-strengthening-NA-TO039s-eastern-flank.html>, letöltve: 2019.02.25
- ¹⁴ Strážay, Tomáš: Regional Cooperation Formats in CEE and their Relation to the V4. Central Europe and the Visegrad Cooperation – Historical and Policy Perspectives. Ed. Stepper, Péter. Antall József Knowledge Centre, Budapest, 2018. 69.
- ¹⁵ Például, lásd még: Joint statements of the Visegrad Group: Strong Europe – Union of Action and Trust, Rome, March 2, 2017 and Joint Declaration on Migration, Budapest, July 19, 2017
- ¹⁶ Külügyi és Külgazdasági Intézet 4:1, 2018/13: Hogyan értékelhető a magyar V4 elnökség? https://kki.hu/assets/upload/13_KKI_4_1_V4_20180726.pdf , letöltve: 2019.02.25
- ¹⁷ Hasonlóképpen, a magyar részvétel a balti légtér védelmében (2015, 2019) Budapesten szigorúan úgy tekintendő, mint az ország NATO-kötelezettségvállalásainak teljesítése.
- ¹⁸ Stepper, Péter: A visegárdi együttműködésről a magyar elnökség kapcsán. Külügyi Szemle Vol. 17, No. 2, 2018. 51.
- ¹⁹ Interjú a lengyel állami televízióban, a TVP-ben, 2018 januárjában. A teljes interjú leiratát lásd: <http://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/interview-with-viktor-orban-on-polish-public-television-tvp> letöltve: 2019.02.28.

LENGYELORSZÁG ÉS MAGYARORSZÁG: KÉTOLDALÚ KAPCSOLATOK A GAZDASÁG ÉS AZ ENERGIAPOLITIKA TERÉN

Dr. Deák András
Dr. Dominik Héjj

Bevezetés

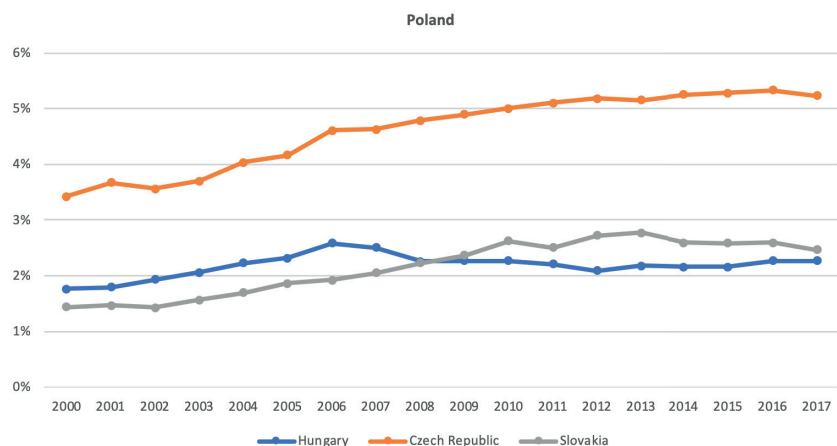
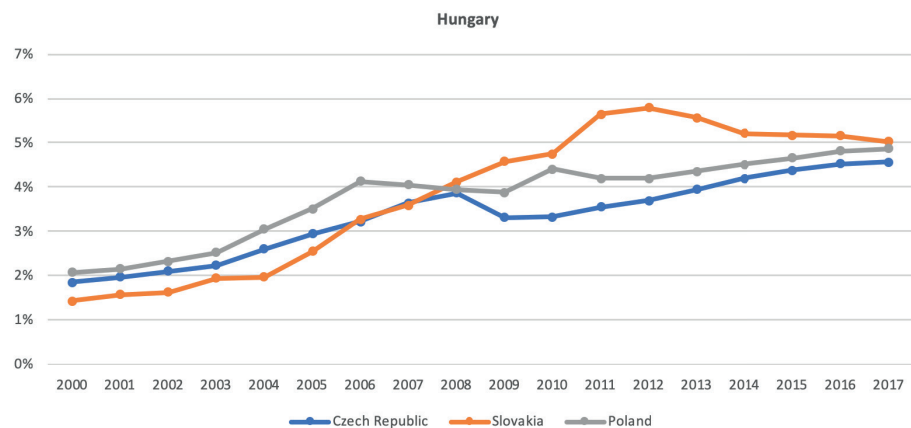
Magyarország és Lengyelország gazdasági és energiapolitikai helyzete hasonló. Mindkét gazdaság azonos feltételekkel kapcsolódott be a globális értékláncba, viszonylag olcsó és jól képzett munkaerővel szolgálja ki a nyugati multinacionális feldolgozóipart. Mindketten függenek a nyugati tőke-befektetésektől, elsősorban az EU 28 országával kereskednek (2017-ben a magyar és a lengyel kereskedelmi forgalom 78,7 illetve 75,8 százaléka irányult az EU-ba). Az energiaellátás terén a két ország hasonló ipari infrastruktúrát és mintákat örökölt, az energiaimportjuk elsősorban Oroszországból származik, és hasonló módon próbálnak alkalmazkodni a változó technológiai és gazdasági környezethez.

Ezek a párhuzamos gazdasági struktúrák jó alapot teremtettek a közös érdekek képviseletére az elmúlt évtizedekben. A két ország - mind a viseigrádi együttműködésen belül, mind az Európai Unióban - más régiós országokkal összefogva, hatékonyan tudta képviselni a közös álláspontját. Mindkét ország viszonylag szegény az európai átlaghoz képest, versenyképesek a munkaintenzív szegmensekben, és nagyobb gazdasági növekedést képesek elérni, mint az Európai Unió vezető országai. Viszonylag alacsonyan tartják az adókat és fenntartásaik vannak a gazdaságpolitikai döntéshozatal nemzetek fölötti szintre emelésével szemben, ugyana kor érdekükben áll fenntartani a jelenlegi európai kohéziós rendszert és a közös agrárpolitikát, valamint több támogatásra tartanak igényt az energia-szolidaritás fejlesztése érdekében. A regionális és közös fórumokon ezek a gazdaságok sajátos igényeiket - amelyek komparatív előnyeikből és relatív elmaradottságukból következnek - könnyen meg tudták jeleníteni.

Másfelől, a kétoldalú együttműködést az egymást kiegészítő, komplementer elemek hátráltatják bizonyos szint fölött. Ahhoz, hogy a kapcsolatok hosszú távon is tovább fejlődjenek, komplex értékláncok megteremtésére van szükség. Erre azonban csak egy, a maitól különböző gazdasági és energiapolitikai felállásban nyílhat igazán esély. Budapest és Varsó valójában egymással versenyeznek a korszerű technológiákért és tudásért, a befektetésekért és a tőkéért. A regionális energetikai és közlekedési infrastruktúra elhelyezkedése kelet-nyugat irányú, és ugyan a helyi szereplők többször kötelezték már el magukat az észak-déli összeköttetés megteremtéséért, a piacok részéről nem, vagy csak elégtelen mértékű támogatás érkezik ehhez. Így a lengyel-magyar gazdasági kapcsolatok a 22-es csapdájába kerültek. A két ország gazdaságainak egymástól eltérő fejlődési irányt kell venniük ahhoz, hogy a gazdasági kapcsolatok a jelenlegi holtpontról kimozduljanak. A növekvő komplementaritás aláássa egy közös érdekképviselet alapjait is.

Külkereskedelem

A kétezres évek eleje, az uniós csatlakozás óta, a régió országai jelentős mértékben növelték a kivitelüket. 2000 és 2017 között a külkereskedelmi forgalom csaknem ötszörösére emelkedett Lengyelországban (4,9-szeresére) és több mint háromszorosára (3,2-szeresére) Magyarországon. Az export húzza a gazdasági növekedést és ez képezi az alapját a gazdasági teljesítményeknek. Ezzel párhuzamosan a viseigrádi országok közötti kereskedelem részaránya a V4 országok összesített forgalmán belül jelentősen, 9,9-ről 15,3 százalékra nőtt 2000 és 2017 között. A gazdaság és a belföldi fogyasztás növekedésének üteme magasabb volt, mint az EU 28 országának az átlaga, a multinacionális nagyvállalatok összeszerelő üzemeinek értékláncai a nemzeti határokon is átnyúltak, a földrajzi közelség általában kedvezett a kereskedelmi kapcsolatok fejlődésének.

1. ábra: A visegrádi országok részesedése Magyarországgal és Lengyelországgal a külkereskedelmében, 2000-17, % Forrás: Eurostat

Lengyelország az egyik legfőbb haszonélvezője volt ennek a trendnek. Viszonylag könnyen túltette magát a 2008-as pénzügyi válságon, és abból is előnye származott, hogy csak későn nyitotta meg a gazdaságát. A magyar exportnak ugyanakkor majdnem öt évbe került, hogy kimásszon a gazdasági válság okozta kátyúból, és újra tartós növekedési pályára álljon. Az első ábra szemlélteti ezeket a folyamatokat: a visegrádi országok részesedése a magyar külkereskedelemben csaknem másfélszeres ütemben nőtt. Ugyanez azonban nem mondható

el a lengyel forgalom alakulásáról, amelyben a magyar részesedés stagnált vagy éppenséggel csökkent 2008 óta. Érdemes aláhúzni, hogy ennek háttérében nem a kétoldalú kapcsolatok minősége áll, a helyzet Szlovákia és Csehország viszonylatában is nagyon hasonló.

A termékstruktúra ugyancsak a "horizontális" kereskedelmi struktúrák sajátosságait mutatja. Ez is stagnál, az egyes termékkategóriák részesedése nem változott jelentősen az elmúlt 15 évben. Ez éles ellentétben áll a "vertikális" kereskedelemmel, hiszen a fejlett (mint például Németország) és kevésbé fejlett (mint például Oroszország) országok esetében az export összetétele jelentős mértékben átalakult. Miközben a gép- és járműgyártás és más feldolgozó ipari termékek adják a kereskedelmi forgalom zömét, a mezőgazdaság és a vegyipar továbbra is túlsúlyos, ha ezeknek az arányát összevetjük az EU28-ak részesedésének átlagával. Kevés szó esik a munkamegosztásról, pedig ez lehetne a gazdasági együttműködés motorja az előrelátható jövőben.

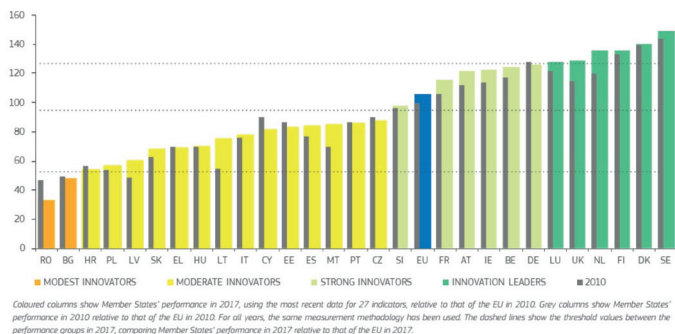
A két ország között a kereskedelmi forgalom és az egymásra utaltság minden bizonnyal növekedni fog, az elmúlt évek trendjei és gazdaságok növekedése miatt. A tervszerű, tudatos cselekvés és az iparágak együttműködése bilaterális és regionális szinten felgyorsíthatják ezt a folyamatot vagy megfelelő hajtóerőt adhatnak ahhoz, hogy fenntarthatóvá váljon. Ebből a szempontból, az utak és a közlekedés tervszerű fejlesztése, még akkor is, ha lassú ütemben halad, hasznos lehet. A kis- és középvállalkozások számára, különösen azoknak, amelyek fogyasztási cikket gyártanak kis mennyiségben vagy a nagykereskedelemben tevékenykednek, a régió nagyszerű terep a termékek első bevezetésére a hasonló fogyasztási szokások miatt. A turizmusban, annak egyes szegmenseiben, a régió imázsa legalább annyira fontos, mint az országé, hiszen egyre több olyan vendég érkezik - főként az Egyesült Államokból, Kínából és más kelet-ázsiai országokból - akik körutakat terveznek a régióban. Ahhoz, hogy az ebben rejlő előnyöket ki tudják használni, és hogy új turistákat csábíthassanak a régióba, ezeknek az országoknak össze kell hangolni a stratégiáikat. Vagyis számos területen jó, ha a tervezés egy lépéssel a trendek előtt jár, megteremtve a piacokat és megkönnyítve a kereslet kialakulását.

Hosszabb távon a kétoldalú együttműködés minősége nagymértékben a Kelet és Nyugat közötti munkamegosztástól függ. Jelenleg a foglalkoztatás-növelés politikája mindkét országban elérte a határait és munkaerőhiány tapasztalható több szektorban is. A bérek reálértékben is elkezdtek jelentősen emelkedni és ez a folyamat csak akkor maradhat fenntartható, ha a versenyképesség is hasonlóan

javul. Következésképpen, a két ország kormányainak vagy tovább kell bővíteni a munkaerő-ellátást, vagy az oktatás és az innováció javításán keresztül kell növelniük a helyben előállított hozzáadott értéket.

Ami a munkaerő betelepülésének lehetőségét illeti, ez az elmúlt néhány évben érzékeny politikai kérdéssé vált. Mindkét ország menekültellenes intézkedéseket léptetett életbe, és a kormányok kommunikációjukban is viszonylag nagy hangsúlyt fektetnek erre a problémára. Ugyanakkor, a munkaerőpiacokon kevés tényleges korlátozás érvényesül, a helyi munkaerő miatt kezdtek külföldieket alkalmazni, különösen a poszt-szovjet térségből érkező munkavállalókat. Lengyelországban ez a kettősség még inkább érvényesül, mivel a szélsőjobboldali pártok szigorúbb migrációs politikát követelnek. Ennek a problémának a túlzott átpolitizáltsága negatív hatással lehet a munkaerőpiacokra az elkövetkező években.

Az innováció és az oktatás jelenthetné a kiutat a jelenlegi helyzetből. Ahogy azt a 2-es számú ábra mutatja, a régió innovációs teljesítménye – más európai országokhoz viszonyítva – továbbra is mérsékelt. Csehországban számít csak kivételnek, amely sokat fektetett a felsőoktatásba és a kutatás-fejlesztésbe. Mindezek ellenére, 2010 óta a teljesítmény az összes visegrádi országban csökken. Lengyelország és Magyarország hozzávetőlegesen ugyanabba a csoportba tartozik gyengécske eredményeivel. A 2018. évi globális innovációs indexre ránézve az látszik, hogy a két ország helyzete ebben a tekintetben is hasonló. Ezen a listán, a V4 országok a 27-ik (Csehország), a 33-ik (Magyarország), 36-ik (Szlovákia) és a 39-ik (Lengyelország) helyen állnak. A V4 országokban történt befektetések zöme a gyártási kapacitásokra, a gyártói licenzek megvásárlására és kutatóközpontok létrehozására irányult.

2.ábra: Innovációs teljesítmény az EU 28 tagországában (az EU átlagához viszonyítva)

Energia

Miközben Oroszország szerepének megítélésében a két ország álláspontja lényeges pontokon eltér, az energia-függés kezelését szolgáló intézkedések évtizedek óta egy irányba mutatnak. A 2009. januári orosz-ukrán gázválság azonban alapvető változást idézett elő a régióban. Jónéhány, az egymás közötti kapcsolatokat és a diverzifikációt erősítő projekt indult el a gáziparon belül, azonban a következmények messze túlmutattak a földgáz-kérdésen. A válság mélyben ható folyamatokat indított el, amelyek megerősítették a régió országainak együttműködését. Ennélfogva, a visegrádi országok közötti energiapolitikai, és a gyakran azon túlmutató együttműködés intézményesült és egyre több területen segítette az álláspontok összehangolását. A nem szándékolt áramlások (áramhurok) körüli vita Németországgal és Ausztriával, az energiaszállítás és klímapolitika további területeket nyitott meg az együttműködés számára.

A gázvezeték-hálózatok összekapcsolása és egy észak-déli irányú gázfolyosó létrehozása a megvalósítás felé halad. 2021-re, amikor a tervek szerint létrejön a lengyel-szlovák összeköttetés, az infrastruktúra alapegysége adott lesz. A fejlesztés számos új kihívást támaszt és lehetőséget kínál a valódi diverzifikáció számára, meggyöngítve ezzel az oroszok piaci pozícióit a régióban. Lengyelország és Magyarország különleges szerepet vállalhat ebben a folyamatban, hiszen ez a két ország – szemben Szlovákiával és Csehországgal – lehetőséget teremthet a nem orosz eredetű gáz megjelenésére a régióban. Lengyelország a cseppfolyósított gáz importkapacitásait és egy balti-tengeri vezetékét épít, és új szállító kapacitásait felkínálja a szomszédos országoknak. Eközben Magyarország azon dolgozik, hogy ő oszthassa el a román fekete-tengeri gázt, mihelyst a kitermelés a 2020-as évek elején megkezdődik.

A várható földgáz-projektek következményei hasonlóak, annak ellenére, hogy a törekvéseket illetően lényeges különbségek is mutatkoznak. Egy évtizeddel ezelőtt Lengyelország földgáztól való függése viszonylag kismértékű volt, az import a teljes energiaszükségletének kevesebb, mint 10 százalékát tette ki (Magyarországon ugyanez az indikátor körülbelül 30 százalék volt). A rendszerváltozás idején és a 2000-es évek elején Varsó sikeresen tartotta korlátok között az energiainportját, a saját szén- és gáztermelése viszonylag stabil maradt. A szén azonban a klímapolitikai megfontolások miatt visszaszorulóban van az európai energiaportfólión belül, miközben Lengyelország energiaszükséglete folyamatosan nő.

Mindezek miatt a gázimport elkerülhetetlenül emelkedni fog a jövőben, csak az elmúlt évtizedben 40 százalékkal nőtt. Lengyelország ugyanakkor mindent elkövet azért, hogy ne fokozódjon a függése az orosz gáztól, a bővülő piac diverzifikációjára törekszik, jelentősen csökkentve az alternatív forrásból történő beszállítás költségeit.

Vagyis a lengyel szándék a régiós országok egymás közötti kapcsolatainak megerősítésére viszonylag újkeletű, és inkább belső, mint külső folyamatok motiválják. Miközben Varsó fejleszti LNG-import képességeit, ezeket a kapacitásokat a környező országoknak kínálja fel, hogy így csökkentse az infrastruktúra kiépítésének költségeit. Annak ellenére, hogy a politikusok az orosz gáz teljes kiváltását hangoztatják, a valóságban csupán egy diverzifikált import-portfólió megteremtésére van lehetőség.

Ezzel szemben Magyarország egy jól felépített, érett piac birtokában nézhetett szembe a gázellátás-biztonsági helyzet megváltozásával. A magyar gázfogyasztás 2005-ben 14,1 milliárd köbméteren tetőzött, viszont 2017-re 9,9 milliárd köbméterre esett vissza. A belső piac 2009 után lényegében összeomlott a gazdasági nehézségek, az emelkedő gázárak és az olcsó áramimport miatt. Ennek köszönhetően, Magyarországnak ma teljeskörűen kiépített gázhálózata van, amely akár 20 milliárd köbméter gáz szállítására és 7,2 milliárd köbméter gáz tárolására is képes – ez a teljes régió számára elegendő lenne. Következésképpen, a magyar vállalatok nemcsak a biztonsági megfontolások miatt támogatják a régiós hálózatok összekapcsolását, hanem azért is, hogy a helyi rendszer kihasználtságát növelni tudják. Budapest tehát a 2009 utáni új korszakba zsugorodó saját gázpiaccal lépett be, és azzal a törekvéssel, hogy a saját rendszerén megvalósuló tranzitkereskedelemben rejlő lehetőségeket minél inkább ki tudja használni.

Miközben a lengyelek a gázkereskedelemben inkább elzárkóznak Oroszországtól, az Orbán-kormány jónéhány ár-korlátot állított fel az iparágban. A 2014-ben végrehajtott rezsicsökkentés a jelenlegi kormány egyik fontos választási ígérete volt, így a biztonságot és diverzifikációt érintő erőfeszítések csak mérsékelten járhatnak költségnövekedéssel, a nem orosz eredetű gáz nem számíthat különleges elbánásra. Emiatt a két ország másként közelíti meg a cseppfolyósított gáz importját is, valamint az új gázvezeték-fejlesztési és az ezzel összefüggő kapacitásbővítő projekteket. A diverzifikáció elvileg fontos célkitűzés nem pusztán azért, hogy ezzel az orosz gáz helyettesíthető legyen, hanem azért is, hogy mérsékelhető legyen a Gazprom piaci dominanciája, és hogy javuljon a magyar fél alkupozíciója az oroszokkal szemben.

Ami az Atlanti-óceán felől érkező, vagy a norvég cseppfolyósított gáz Lengyelország számára, az a román fekete-tengeri gáz Budapest számára. Ennek kitermelése elérheti a 4 milliárd köbmétert 2024-re, és ez teljes egészében eljuthat a magyar határra. Ez azt jelenti, hogy Magyarország olyan mennyiségű gázhoz férhet hozzá, amely hozzávetőleg megegyezik a Gazprommal megkötött hosszútávú szerződésben rögzített éves import kontingenssel.

Figyelembe véve ezeket a trendeket és a nem Oroszországból származó gáz szállítási útvonalainak fokozatos kiépítését az észak-lengyelországi és dél-magyarországi kiindulási helyekről, a két ország lassan újragondolhatná a meglévő regionális kereskedelmi kapcsolatait. A határon átnyúló infrastruktúra felállhat ugyan, ám a rendszerkapacitások hátrányos allokációja, a bürokratikus korlátok és az aránytalan tranzitdíjak jelentősen korlátozhatják ennek régió belüli hatását. Az új források megjelenése ideális esetben hozzájárul a kereskedelem és szállítás jelenlegi gyakorlatainak újragondolásához, az eljárások optimalizálásához és egyszerűsítéséhez, hogy az új infrastruktúra és a határon átnyúló kereskedelem előnyeit még inkább ki lehessen használni. Ahogy azt 2014. után az ukrán gázellátásban bekövetkezett változások megmutatták, a gáz versenyképes maradhat még viszonylag hosszú ideig.

A helyzet az áramellátás terén is hasonló: miközben a két ország eltérő energiatermelési stratégiát követ, mindkét ország kapacitáshiánnyal néz szembe a jövőben. Lengyelországban ez az elektromosenergia iránt dinamikusan növekvő kereslet és a helyi széntől való erőteljes függés miatt következhet be: 2015 augusztusában az ország már megtapasztalta az áramellátás súlyos zavarait. Miközben nyilvánvalóak a szénkitermelés háttérében álló biztonságpolitikai, munkaerőpiaci és szociális megfontolások, a szénfelhasználás az Európai Unióban belül gyors ütemben csökken: 2007 és 2017 között 30 százalékkal esett vissza. A klímaváltozás elleni küzdelem egyre inkább kiszorítja a szenet az energiaportfólióból, így azután a bankok sem adnak már kedvező kamatozású hiteleket a kapcsolódó beruházásokra és az ebben a szegmensben tevékenykedő vállalatoknak. A varsói politikai körök fogadkozásai ellenére szinte bizonyosan állítható, hogy Lengyelországnak belátható időn belül másféle energiaforrás után kell néznie.

Magyarország számára a kapacitáshiány mindig is olyan jelenség volt, amellyel számolni kellett. 2017-ben a belföldi áramszükséglet 28,3 százalékát fedezték importból. A helyzet a 2030-as évek közepére minden bizonnyal tovább romlik majd, hiszen ekkor a meglévő paksi atomerőmű

blokkokat le kell állítani (2017-ben az elektromosenergia 49,4 százaléka származott az erőműből). Paks 2-ről a legfontosabb döntéseket a 2020-as években meg kell hozni, az üzemeltetési eljárásokat véglegesíteni kell, szinte a teljes, jelenlegi technológiára épülő energiatermelő rendszert felújítani, modernizálni kell. A lengyel és a magyar helyzet némiképp eltér a cseh és szlovák energiaszektortól, ahol a jelenlegi áramtermelő kapacitások a 2040-es években maradhatnak.

Az energiatermelésben mutatkozó kapacitáshiány nem függ össze közvetlenül Oroszországgal, inkább a technológiát és az Európai Uniót érintő aspektusai vannak. Ráadásul még abban az esetben is, ha a jelenleg zajló beruházások megvalósulnak (a szénerőművek felújítása Lengyelországban és a paksi atomerőmű kibővítése Magyarországon), ezeknek az országoknak jelentős összegeket kell befektetniük további erőművek építésébe a 2020-as és 30-as években. Mindkét országra igaz, hogy a hangsúly az energiabiztonságot érintő kérdésekben a gázzal az elektromos áramra tevődik át. Az erőművi kapacitások kiépítésére vonatkozó forgatókönyveket meg kell alkotni és ezeket meg is kell valósítani – hamarabb, mint más régiós országokban. Ezeknek a fejlesztéseknek az összehangolása ugyan csak kívánatos lenne, különösen, a hálózatfejlesztések és az áramellátás biztonságának megteremtése terén.

Javaslatok

- Magyarországnak és Lengyelországnak nem ajánlatos bilaterális alapon intézményeket létrehozni, ehelyett inkább a visegrádi együttműködésen belül, vagy akár uniós szinten kellene egymást támogatva összehangolni a törekvéseiket. A jelenlegi intézményrendszer kielégítően működik, inkább azoknak a praktikus témaköröknek az összegyűjtésére lenne szükség, amelyekben a két ország együtt, következetesen felléphet.

- A politikának a piac megteremtésére kell fókuszálnia. Figyelembe véve a növekedési kilátásokat a régióban és a két ország között, az országok közötti kereskedelem és beruházások fokozatosan növekedni fognak az elkövetkező években. Ezt a folyamatos, de mérsékelt fejlődést tehetik lehetővé és gyorsíthatják fel a politikai intézkedések, adott területeken, mint amilyen

a közlekedés, a turizmus, és a befektetésösztönzés. Nem egy, nagy lökésre van szükség, hanem arra, hogy a politika folyamatosan nyomon kövesse ezeket a projekteket és az adott helyzethez mérten nyújtson támogatást viszonylag mérsékelt pénzügyi szubvencióval.

- A gázpolitikában a két ország hozzájárulhat azoknak a feltételeknek a megteremtéséhez, amelyek lehetővé teszik a nem orosz eredetű gáz nagyarányú megjelenését a régiós piacon. Ez remek alkalom arra is, hogy újragondolják a gázszolidaritás jelenlegi gyakorlatát és mechanizmusait. A két ország ezen kívül, ösztönözhetné az észak-déli irányú összeköttetések fejlesztését törvényalkotással és a meglévő hálózatokon keresztül, a kereskedelmet fellendítő piaci intézkedésekkel. A piaci konstrukciók a Három Tenger Kezdeményezés praktikus elemeinek erősítéséhez is hozzájárulhatnának.

- Az energiabiztonság kérdése mára elsősorban az áramellátás biztonságát érintő problémát jelenti. A szükséges kapacitások kiépítése és az alacsony beruházási ráta a két ország áramszektoraiiban mára jelentős kihívásokká váltak. Ezért a két ország álláspontja azonos a kapacitásmechanizmusokat illetően az Európai Unióban, Lengyelország már hozzá is fogott a saját kapacitásmechanizmusa végrehajtásához 2018-ban. Magyarország hasonló intézkedéseket fontolgat. A két ország összehangolhatná a hasonló aktivitásait uniós, regionális és bilaterális szinten.

- Ismerve a két országban meglévő kapacitáshiányt, a megújuló energiaforrások felhasználását, az átviteli hálózatok fejlesztését, a rendszerek kiegyensúlyozását érdemes volna uniós, regionális és bilaterális szinten is megvitatni és összehangolni.

Dr. Deák András közgazdász és energetikai szakértő. Jelenleg a CEID vezető kutatója és az MTA Világgazdasági Intézet kutatócsoportjának vezetője.

Dr. Dominik Héjj politológus, elemző, újságíró és egyetemi tanár.

LENGYEL-MAGYAR VÉDELMI EGYÜTTMŰKÖDÉS: A JELENLEGI HELYZET ÉS A KILÁTÁSOK

Dominik P. Jankowski
Dr. Varga Gergely

Bevezetés

A lengyel-magyar védelmi együttműködésben jelentős kihasználatlan potenciál rejlik mind a kétoldalú kapcsolatok, mind a regionális (Visegrádi Együttműködés) és nemzetközi (NATO, EU) együttműködések terén. Az eddigi együttműködések elsősorban a visegrádi csoporton belüli kezdeményezésekre alapultak, ilyen volt például a V4-EU Harccsoport megalakítása, valamint közös részvétel különböző hadgyakorlatokon. A magyar védelmi kiadásokra elkülönített büdzsé szűkös volta (2018-ban a GDP 1,08 százaléka)²⁰ ugyanakkor jelentősen gátolta a lengyel-magyar katonai együttműködés elmélyítését. Az újabb kezdeményezések az Európai Unióban (pl. az Állandó Strukturált Együttműködés, a PESCO) és a NATO-n belül (pl. a kibervédelmi megállapodás, a Cyber Defense Pledge és a kötelezettségvállalás a sokoldalú védelmi képességek fokozására), továbbá a régiókban (pl. tervegyállandó V4 közös moduláris erő létrehozására) további lehetőségeket kínálnak a Varsó és Budapest közötti partnerség továbbfejlesztésére a védelem terén. Jelen cikk célja az, hogy bemutassa lengyelek és magyarok közös érdekeit a NATO-n, az Európai Unió és a Visegrádi Együttműködésen belüli katonai együttműködésekben, és hogy konkrét javaslatokat fogalmazzon meg a jövőre nézve.

A lengyel védelempolitika aktuális prioritásai

Ahhoz, hogy megérthessük a lengyel védelempolitika prioritásait, előbb az euroatlanti térség biztonsági helyzetét kell szemügyre vennünk. amelyről azt állapíthatjuk meg, hogy az utóbbi években bizonytalanabbá és kiszámíthatatlanná vált Oroszország fellépése miatt.

Lengyelországnak figyelembe kell vennie azt a biztonsági kihívást, amelyet Oroszország idézett elő. 2013 óta Oroszország két hagyományos fegyverrel vívott katonai konfliktusban vesz részt közvetlenül,

mindkettő a NATO országok közelében zajlik. Oroszország Ukrajnában és Szíriában haderejének harcképességét, irányítását, folyamatait és harcászati egységeinek interoperabilitását teszteli. Ezeknek a műveleteknek köszönhetően, az orosz hadsereg, a hagyományos fegyverekkel vívott harcokban jelentős tapasztalatra tett szert. Mindezeket túl, az olyan hadgyakorlatok, mint például a Zapad-2017, arra szolgálnak, hogy az említett két háborúban elsajátított tudást és tapasztalatot beépítsék a harcászati gyakorlatba és kiküszöböljék a meglévő hiányosságait. Az oroszországi nyugati és déli hadseregcsoport 2012 óta elsőbbséget élvez a haderőkorszerűsítési programokban, vagyis ezek az egységek kapták meg a legmodernebb, legújabb technológiát alkalmazó eszközöket. Végezetül, mindkét katonai körzet modernizációjának kulcseleme volt egy kifinomult, úgynevezett hozzáférést akadályozó (Anti-Access/Area Denial – A2AD) rendszer kiépítése. Ezek magukban foglalják a szükséges légierőt és haditengerészeti képességeket (ideértve a hadihajók és tengeralattjárók támadójellegű megsemmisítését), támadó és védekező rakétarendszereket (például Iskander, Bastion, Kalibr és S-400), a támadó jellegű elektronikus hadviselés és kibertámadások eszköztársát. A Kalinyingrádi terület és a Krím-félsziget militarizálása miatt állították fel a NATO-övezet határainál az úgynevezett A2AD védelmi buborékokat, más néven tiltott zónákat. Ezek elsősorban azt a célt szolgálják, hogy a NATO megőrizhesse a mozgásterét.

A védelmi képességek fejlesztése

A lengyel védelempolitika pilléreit a 2017-ben keletkezett “Lengyelország Védelempolitikája” című átfogó koncepció tartalmazza.²¹ Ebben a dokumentumban fektették le azokat az alapelveket, amelyek meghatározzák Lengyelország saját véderőre épülő, elrettentő képességének fejlesztési irányait.

Lengyelország igencsak komolyan veszi haderejének korszerűsítését. A “Lengyel Karmok” elnevezésű projekt igazából már 2013-ban elindult.²² Azóta Lengyelország folyamatosan fejleszti saját csapásmérő képességét.

2013-ban Lengyelország véglegesítette a szerződését az NSM (Norwegian Naval Strike Missiles) rakétarendszer megvásárlásáról és hadrendbe állításáról, ami egy hajók és szárazföldi célpontok ellen kifejlesztett fegyverrendszer.

Lengyelország 2014-ben rendelt meg az Egyesült Államoktól 40 darab éles, 370 kilométer hatótávolságú AGM-158A JASSM-rakétát (Joint Air-to-Surface Standoff Missiles) és egy F-16-os vadászgépekre

vonatkozó korszerűsítési csomagot. 2016 decemberében Lengyelország 70 darab, több mint 900 kilométer hatótávolságú AGM-158B JASSM-ER rakéta beszerzéséről állapodott meg az Egyesült Államokkal. Ennek eredményeként, Lengyelország lett az első olyan ország az Egyesült Államokon kívül, amely megvásárolta a JASSM rakéták megnövelt hatótávolságú (ER) változatát. Valójában, az F-16 vadászgépek és a részben lopakodó rakéták együttesen egy új és lényeges képességgel járulnak hozzá a lengyelek elrettentési stratégiájához.

2016-ban Lengyelország úgy döntött, hogy további 96 darab Krab típusú 155 mm-es önjáró löveget szerez be egy helyi gyártótól, a Huta Stalowa Wola-tól (24 darab Krab megvásárlásáról már korábban megállapodtak). Így Varsó mind az öt felállítani tervezett zászlóaljába 24 darab löveget tud hadrendbe állítani.

2018-ban és 2019-ben Lengyelország tovább folytatta ambiciózus haderőfejlesztési programját. 2018 márciusában Varsó aláírta a Patriot rakétavédelmi rendszer beszerzési programjának első fázisáról szóló szerződést. Az ügylet révén, 2022-ben várható két Patriot irányítórendszer leszállítása. Varsó jelenleg is tárgyalásokat folytat Washingtonnal további Patriotok, egy új 360-fokos radar és kisköltségű elfogó rakéták megvásárlásáról, amelyek a második fázis részét képezik majd.

2019 februárjában, Lengyelország egy nagy mozgékonyaságú rakétatüzérségi rendszer (High Mobility Artillery Rocket System, HIMARS) megvásárlásáról is megállapodást kötött. Az első lengyel HIMARS hadosztályhoz 18 darab éles rakéta indítóállvány és két olyan tartozik majd, amelyen a kezelőszemélyzetet képezhetik ki.

A korszerűsítési program mögött tetemes védelmi büdzsé áll (a lengyel GDP 2 százaléka). 2017-ben Lengyelországban olyan törvényt fogadtak el, amely előírja a védelmi kiadások fokozatos felemelését előbb a GDP 2 százalékára 2020-ig, majd 2,5 százalékra 2030-ig. Ez meghaladja a védelmi kiadások NATO által elvárt, a GDP 2 százalékában meghatározott szintjét.

Az ötödik cikkely és a keleti térség

Lengyelország szilárdan elkötelezett a NATO alapszerződés ötödik cikkelyének betartása és a szövetség keleti szárnyának megerősítése mellett. A 2016-os varsói NATO csúcstalálkozón született döntések jelentős változásokat hoztak az érintett térségben. Jelenleg, Lengyelország a területén állomásoztat egy amerikaiak vezette, előretolt, megnö-

velt harcképességű katonai egységet (Enhanced Forward Presence - EFP). Elblag-ban hozták létre a NATO új, többnemzetiségű északkeleti hadosztályának főhadiszállását (Multinational Division Northeast HQ). Mindezekon túl, Lengyelország kiveszi a részét a NATO előretolt, megerősített jelenlétének fenntartásából Lettországon (200 katonával és egy páncélos harcászati egységgel) és Romániában (250 katonával), ahova az előretolt egység egy sajátos változatát (tailored forward presence - tFP) telepítette a NATO. Jelenleg Lengyelország vizsgálja a lehetőségét annak is, hogy részt vegyen a NATO készenléti kezdeményezésében (NATO Readiness Initiative) is, amelyről a NATO 2018-as brüsszeli csúcstalálkozásán született megállapodás.²³

A déli kihívások és válságkezelő műveletek

A lengyel hozzájárulás a válságkezelő műveletekhez a NATO déli szárnyán továbbra is jelentős. 2019-ben lengyel erőket többek között ezeken a helyeken vetettek be: NATO Eltökélt Támogatás (NATO Resolute Support Mission) Afganisztánban (400 katona), Operation Inherent Resolve Irakban (350 katona), és az EUFOR Sophia a Földközi tenger partvidékén (120 katona).

Mindezekon túl, Lengyelország úgy döntött, hogy ismét részt fog venni az ENSZ békefenntartó akcióiban is, miután 2009-ben kivonta innen a csapatait. 2019-ben, lengyel katonákat fognak újra bevetni az ENSZ Interim Force keretében Libanonban (UNIFIL), ahol 1992 és 2009 között már teljesítettek szolgálatot.

A katonai műveletekben való részvétele mellett, Lengyelország hozzájárult a védelmi kapacitások kiépítéséhez a Sahel régióban. Varsó 2018-ban döntött úgy, hogy 900 000 lőszer adományozásával támogatja a Csádi Fegyveres Erőket.

A magyar védelmi politika aktuális prioritásai

Miután hosszú évekig a magyar véderő fejlesztése sem politikai, sem anyagi támogatásban nem részesült, az utóbbi időben újra a figyelem homlokterébe került. A magyar védelmi kiadások, amelyek 2019-ben a GDP 1,17 százalékát fogják kitenni, 2024-re, a tervek szerint, évről-évre emelkedve, elérik a 2 százalékos GDP-arányos szintet.²⁴ Ez egyébként megfelel a régiós trendnek, amely az Európában és azon kívül érzékelhető, a biztonságot negatív módon befolyásoló fejleményeknek tudható

be. Ennek ellenére, érdemes megvizsgálni, hogy melyek azok az egyedi tényezők és prioritások, amelyek jelenleg meghatározzák a magyar védelempolitika irányait. Noha Magyarország egyetlen országot sem azonosított a környezetében olyanként, mint amely közvetlen fenyegetést jelentene a biztonságára nézve, számol a biztonsági környezet jelenlegi kockázataival és igyekszik felkészülni bármilyen jövőbeli kihívásra. Eszerint növekvő biztonsági fenyegetés délről érkezet – a bukott államok felől, ahol növekszik a terrorizmus, az illegális migráció és szükséges a határok megerősítése. Mindezek fontos szerepet játszanak abban, hogy a vezetők fokozott érdeklődést mutatnak a védelempolitika iránt Magyarországon.

A jelenlegi magyar politikai vezetés nézőpontjából, amely különösen nagy hangsúlyt fektet a nemzeti szuverenitásra, a védelmi politika a nemzeti érdekek képviselőjének is egyik fontos eszköze a NATO-n és az EU-n belül. Ebben a kontextusban, a magyar vezetés szemében, a hadsereg aktív és jelentőségteljes részvétele a NATO megnövelt, előretolt egységeiben és az Európai Unió PESCO projektje keretében zajló válságkezelő műveleteiben, fontos eszközök arra, hogy megerősítsék Magyarország pozícióját a NATO-ban és az Európai Unióban. Magyarország saját védelmi képességeinek fejlesztése ráadásul lényeges eleme annak a politikának is, amely nagyobb felelősségvállalást irányoz elő a védelem terén, csökkentve ezzel a függést a NATO-tól, különösen pedig az Egyesült Államoktól.

Ez nem jelenti azt, hogy Magyarország eltávolodik a Szövetségtől vagy az Egyesült Államoktól a katonai együttműködés terén. Inkább a Szövetség hosszútávú, jövőbeni sorsát illető bizonytalanság tükröződik ebben a politikában és az, hogy a tagok különbözőképpen ítélik meg az egyes fenyegetések súlyosságát. A miniszterelnök nemrégiben erről így fogalmazott: “Én azok közé tartozom, akik szerint a NATO fontos Magyarország számára, másfelől nem hiszem, hogy Magyarország katonai biztonságát lehetne pusztán a NATO-ra alapozni. Saját erőnkől is képesnek kell lennünk egy támadás elhárítására.”²⁵

A fenti nyilatkozat jól mutatja, mi határozza meg a magyar védelempolitika alapvető irányait és prioritásait a NATO és a CSDP elkötelezettség tekintetében: részt kell venni a NATO keleti szárnyának tevékenységében, aktívan be kell kapcsolódni a válságkezelő missziókba, miközben fejleszteni kell a saját védelmi képességeket. Magyarország mindhárom említett stratégiai területen tevékeny, és a magyar törekvések láthatóan egymást erősítik. Ennek ellenére, tavaly óta, amikor számos nagysza-

bású és több évre elhúzódó beszerzést jelentettek be - a Zrínyi 2026 program keretében - úgy tűnik, hogy a magyar védelempolitika elsőrendű célkitűzése a magyar fegyveres erők fejlesztése.

Képességfejlesztés

Az új képességek - amelyek, többek között, az Airbus könnyű, többcélú és szállító helikoptereinek, a Leopard tankoknak és önjáró tarackoknak a beszerzésére alapulnak²⁶- természetesen lehetőséget teremtenek arra is, hogy Magyarország a jövőben erőteljesebben kivehesse a részét a NATO és CSDP műveletekben a válságkezeléstől a készenléti erők támogatásáig. Másfelől viszont az is nyilvánvaló, hogy az összes nagy fejlesztési projekt kizárólag nemzeti keretekben zajlik. Az más kérdés, hogy a többi NATO és EU tagország gyakorlatát elnézve, Magyarország, ebből szempontból, nem lóg ki a sorból. Ami viszont szembeütő, az Magyarország viszonylag mérsékelt részvétele a PESCO projektekben és az egyéb, állandó, többnemzetiségű haderő létrehozását célzó kezdeményezésekben. Így miközben Magyarország politikailag támogatja a legújabb európai védelempolitikai kezdeményezéseket, amelynek a saját védelmi képességeit erősítő programjai is súlyt adnak, a nemzetközi együttműködésekben való részvétele mégis visszafogott. Ami a védelmi képességek fejlesztését illeti, a magyar-lengyel együttműködés a V4 EU Harccsoport felállítása, a félidős tréningek és hadgyakorlati tervek és a kibertámadások elleni védekezés terén a legjelentősebb.²⁷

Annak ellenére, hogy ezek az együttműködések komoly eredményeknek számítanak, érdemes őket árnyaltan értékelni. A magyar oldalra jellemző forrás- és képességhiány több területen is tetten érhető ezekben a projektekben. Magyar részről inkább a részvétel politikai jelentősége volt a fontos, nem annyira az érintett képességek konkrét katonai hasznossága.

Az ötödik cikkely és a keleti térség

Ami a NATO alapszerződés ötödik cikkelyének keleti térségben való érvényesítését illeti, Magyarország aktívan támogatja és részt vesz a walesi és varsói csúcstalálkozókon született döntések végrehajtásában. Az európai biztonságpolitika szemszögéből Magyarország nem tekinthető erős atlanti elkötelezettségű országnak, miközben a saját európai véderő megteremtése mellett sem áll ki teljes mellszélességgel.

A magyar és a lengyel vezetés eltérően ítéli meg Oroszország helyzetét, a NATO-stratégiát és az Egyesült Államok szerepét Közép-Kelet-Európában. Ugyanakkor ez nem akadályozza a két szövetséges gyakorlati együttműködését több területen, így a védelem terén sem. A magyar hozzájárulás a NATO-törekvésekhez az alábbi területeken volt a leglényegesebb:

- Lengyel parancsnokság alatt álló zászlóalj létrehozása az Északkeleti Többnemzetiségű Hadtesten belül;
- Gyalogsági egységek több hullámban történő telepítése a balti államokba más V4-államokkal közösen (NATO-biztosítékok részeként);
- A balti államok légtérének védelme 2015-ben és 2019-ben.

Magyarország ugyanakkor elzárkózik attól, hogy az 5-ös cikkelyből következő projektek bármelyikében vezető szerepet vállaljon, és érzékelhetően visszafogottabb, mint Lengyelország vagy Románia, amikor az Egyesült Államokkal való együttműködésről van szó a Magyarország területén zajló amerikai katonai tevékenység fokozása érdekében. Habár úgy tűnhet, hogy az Egyesült Államok és Magyarország között végre megszületett a várva várt védelempolitikai együttműködésről szóló megállapodás, az amerikai katonai jelenlét minden bizonnyal jóval jelentéktelenebb lesz Magyarországon, mint sok más NATO-országban a régióban.²⁸

Kihívások délen és a válságkezelő műveletekben való részvétel

Magyarország a méretéhez képest továbbra is jelentős módon járul hozzá a nemzetközi békefenntartó missziókhoz, elsősorban a NATO égisze alatt. A magyar hozzájárulás súlypontja, ahogy korábban, jelenleg is a Nyugat-Balkán, de a magyar hadvezetés jelentős számú katonát delegált az iraki és afganisztáni missziókba is. Ezek a küldetések is azt mutatják, hogy Magyarország fokozott figyelmet szentel a dél felől érkező fenyegetéseknek, ideértve elsősorban a terrorizmust és az illegális migrációt.

Ezeknek a kihívásoknak az egyik sajátossága, hogy 2015 óta közvetlenül is érintik Magyarországot, különösen a határvédelmet. A biztonság megerősítése az ország déli határa mentén különösen nagy terhet rótt

magyar haderőre 2018-ig. Igaz ugyan, hogy a nemzeti határok védelme hagyományosan része az 5-ös cikkelyből következő kötelezettségeknek, az aktuális kihívások - embercsempészet, tömeges, illegális határátlépés, nemzetközi terrorizmus - jellegüknél fogva olyan tudást és képességeket kívánnak meg a magyar hadseregtől, amelyekre az alacsony intenzitású válságkezelő műveleteknél van szükség. A visegrádi országok hozzájárulása a magyar határ védelméhez politikai szempontból volt lényeges, miközben a gyakorlatban is megerősítette a csoporton belül a katonai együttműködést.

Magyar-lengyel közös érdekek a NATO/EU/V4 védelempolitikai együttműködésekben

A lengyel-magyar katonai együttműködés megerősítéséhez előbb azt kell számba vennünk, hogy melyek a két ország közös érdekei a NATO-ban, az Európai Unióban, és a Visegrádi Együttműködésen belül. Figyelembe véve a jelenlegi biztonsági környezetet és annak előrelátható változásait, az alábbi öt stratégiai pillér kínálkozik:

- 1) a transzatlanti kapcsolatok megerősítése;
- 2) a védelmi képességek fejlesztése;
- 3) a hadgyakorlatok számának és hatókörének növelése;
- 4) a jövőbeli konfliktusokra való felkészülés;
- 5) a stabilitás erősítése a Nyugat-Balkánon és Kelet-Európában.

A transzatlanti kapcsolatokban bekövetkezett törés komoly kihívást jelent Közép-Európa biztonsága számára. A Varsó és Budapest közötti kétoldalú együttműködés egyik sarokköve lehetne az a közösen képviselt üzenet, amely szerint a transzatlanti politikai és katonai kapcsolatok erősítése elengedhetetlen a térség biztonsága szempontjából. Tágabb összefüggésben, a transzatlanti kapcsolatok azon is múlnak, hogy vajon fennmarad-e a szoros együttműködés Nagy-Britanniával a Brexit után. Lengyelországnak és Magyarországnak a Visegrádi Együttműködést és a bukaresti kilencet (B9)²⁹ formációt is arra kell felhasználnia, hogy a fenti üzenetüknek érvényt szerezzenek a stratégiáról szóló kommunikációban. Ez gyakorlatilag azt is jelenti, hogy Magyarország és Lengyelország abban érdekelt, hogy az amerikai katonai jelenlét tovább

erősödjön a régióban. E cél érdekében mindkét országnak folytatnia kell védelmi kiadásainak növelését, ezzel járulva hozzá a tehermegosztáshoz (Lengyelország védelmi kiadásainak GDP-n belüli részaránya 2030-ra elérje a 2,5 százalékot, Magyarorszáé pedig 2024-re a 2 százalékot). Mindkét országnak arra kell törekednie, hogy a területükön már jelenlévő NATO-erők tovább erősödjenek.³⁰

A lengyel-magyar védelmi együttműködést, csakúgy mint az európai védelmi kezdeményezéseket, a védelmi képességek erősítése kell, hogy ösztönözze. Ezt a célt akkor kell a legvilágosabban látni, amikor a kormányok az új EU kezdeményezésekhez, különösképpen a PESCO-hoz csatlakoznak. Lengyelországnak és Magyarországnak egyaránt hangsúlyoznia kell, hogy egyre sürgetőbb követelmény az országok között a katonai képességekben megmutatkozó különbségek, hiányosságok, súlyos lemaradások felszámolása.³¹ Mivel Magyarország is nagyszabású fegyverbeszerzéseket bonyolít le az elkövetkező években, a hasonló fegyverzeti platformok karbantartására és a hozzájuk kapcsolódó kiképzésre irányuló együttműködés lehetőségét is érdemes felvetni. Ugyanakkor, a célnak világosnak kell lennie: bármilyen unión belüli kezdeményezés nem vezethet a már meglévő és jól bevált NATO folyamatok duplikációjához (ilyen például a NATO Védelmi Tervezési Eljárásrend). A védelempolitikai és a vonatkozó képességfejlesztési kezdeményezések a CSDP-n belül továbbra is kormányközi vezetés mellett kell, hogy megvalósuljanak.

A hadgyakorlatok már a múltban is fontos kötőanyagok voltak a lengyel-magyar katonai együttműködésnek. Az ilyen többnemzetiségű, nagyszabású gyakorlatok, mint amilyen a lengyelek vezette "Anakonda" vagy "Dragon" voltak, ugródeszkaként kell, hogy szolgáljanak a lengyel és magyar haderő számára, hogy tovább fokozzák az interoperabilitásukat. A scenáriók hatókörét és intenzitását is tovább lehetne növelni. Érdemes külön figyelmet fordítani a Különleges Műveleti Egységek (Special Operations Forces) hadgyakorlataira.

2014, az Ukrajnát ért orosz agresszió óta, a védelempolitikának a hibrid háborúval is új normaként kell számolnia. Az orosz erők műveletei alapján úgy írhatjuk le a hibrid háborút, mint rejtett és nyílt taktikai elemek központilag megtervezett, koordinált és irányított alkalmazását, amelyet katonai és nem-katonai eszközökkel - többek között hagyományos fegyverzet bevetésével, gazdasági nyomásgyakorlással, titkosszolgálati eszközökkel és kiber hadviseléssel - juttatnak érvényre. A masszív dezinformációs kampányok, amelyek célja a narratíva befolyásolása, ugyancsak fontos szerepet töltenek be a hosszú távú hibrid

hadviselésben. Mindezek véső célja nem más, mint a politikai befolyás-szerzés, akár a dominancia megszerzése egy adott országban annak érdekében, hogy ez támogassa az átfogó stratégia megvalósítását. Lengyelországnak és Magyarországnak együtt kell felkészülnie a jövő hibrid konfliktusaira, a kibertérben is.

Javaslatok

- A visegrádi csoport továbbra is a lengyel-magyar katonai együttműködés elsődleges terepe marad. Ebből a szempontból, mindkét ország abban érdekelt, hogy ösztönözze a V4-ek együttműködését a kiképzés és hadgyakorlatok terén. A NATO hadgyakorlatok a regionális és a szélesebb, szövetségi politikát kapcsolják össze.

- Az EU Visegrád Harccsoport, különösen annak készenléti szakasza, 2019 második fele után, egy, a mainál robusztusabb és látványosabb lengyel-magyar katonai együttműködésnek ágyazhat meg. A két országnak közösen kell kidolgoznia egy új V4 projektre vonatkozó koncepciót, amely épít az EU Visegrád Harccsoportra, így hívva életre a visegrádi közös moduláris erőt. Röviden, a cél a V4-ek zászlaja alatt, egy közös, dandár méretű erő megteremtése. Ez a moduláris erő épülhetne a meglévő egységekre zászlóalj vagy/és dandár szinten. Ez az egység a NATO és az EU számára egyaránt rendelkezésre állna, de egyben a V4-ek közös hozzájárulásaként is jövőbeli missziókhöz. A visegrádiak állandó, közös moduláris egységének megteremtésére egy több éves, komplex haderőfejlesztési projektként érdemes tekinteni, de úgy is, mint egy olyan regionális kezdeményezésre, amely hozzájárul a szövetségi kötelezettségek teljesítéséhez.

- Az Európai Unió kontextusában a lengyel-magyar együttműködésnek a képességfejlesztést kell szolgálnia, a PESCO keretén belül is. Ebből a szempontból, az olyan projektek lehetnek a leginkább relevánsak, amelyek a katonai manőverezési képességek és a közvetett tűztámogatás fejlesztésére, a kibertámadásokról és egyéb incidensekről rendelkezésre álló információk megosztását szolgáló közös platform és egy gyorsreagálású kibervédelmi csapat felállítására irányulnak. Jövőbeni projektek lehetnek még, többek között, a C2-es műveleti képességek, a légi egységek, a jobb logisztika érdekében a C2 továbbfejlesztése. Mindhárom potenciálisan fontos lehet a visegrádi országok védelmi

képességeinek javítása szempontjából. Mindezekon túl, a nagyszabású képességfejlesztési projektekre való tekintettel, érdemes lehet megvizsgálni az együttműködés lehetőségét a hasonló fegyverzeti platformok - pl. Leopard tankok - esetében a karbantartás és a kiképzés terén.

- A NATO-ban, Magyarországnak növelnie kellene a hozzájárulását a keleti térség megerősítéséhez. Ennek érdekében, kívánatos volna egy akár kislétszámú magyar kontingens csatlakozása a NATO valamelyik megnövelt előretolt harcegységéhez (eFP). Ez azért volna életbevágóan fontos, mert Lengyelország, Csehország és Szlovákia erői már most is jelen vannak az ilyen eFB harcegységekben. Ráadásul, mindkét ország arra törekszik, hogy minél előbb eleget tegyen a kibervédelmi kötelezettségvállalásának és annak az ígéretének, hogy fokozza sokoldalú védelmi képességei - ahogy arról a 2016 évi, varsói csúcstalálkozón a felek megállapodtak.

- A sokoldalú védelem erősítése azt is jelenti, hogy a lengyel-magyar együttműködésnek kifejezett hangsúlyt kell helyeznie a vegyi-, és biológia fegyverekkel, radioaktív vagy nukleáris anyagokkal elkövetett támadásokra való felkészülésre, azok megakadályozására vagy kivédésére. Ezt a célt leginkább a NATO-n belüli többnemzetiségű vegyvédelmi, biológiai, sugár- vagy nukleáris támadást megelőző zászlóaljjal (NATO Multinational Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Battalion) való intenzív együttműködésen keresztül lehet elérni. A katonai orvoslás jó kezdő terep lenne ehhez. Vagyis, Lengyelország megfontolhatná a csatlakozását a Magyarországon működő Katona-egészségügyi Kiválósági Központhoz.

Dr. Varga Gergely jelenleg a budapesti Külügyi és Külgazdasági Intézet (KKI) vezető kutatója, aki a transzatlanti biztonság, a NATO és az USA külpolitikájának témaköreire szakosodott.

Dominik P. Jankowski biztonságpolitikai szakértő, diplomata és tanácsadó. Jelenleg a Lengyel Köztársaság állandó NATO Képviselőtének politikai tanácsadója és politikai részlegének vezetője.

- ²⁰ NATO-országok védelmi kiadásai (2011-2018), NATO Press Release, 10 July 2018, p. 8. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf
- ²¹ The Defence Concept of the Republic of Poland, Ministry of National Defence, Warsaw, May 2017. http://en.mon.gov.pl/p/pliki/dokumenty/rozne/2017/07/korp_web_13_06_2017.pdf
- ²² Lásd: Dominik P. Jankowski, Beyond Air and Missile Defense: Modernization of the Polish Armed Forces, Issue Brief No. 132, Center for European Policy Analysis, Washington, D.C., September 2013. https://cepa.ecms.pl/sites/default/files/documents/CEPA%20Issue%20Brief%20No.%20132_Beyond%20air%20and%20missile%20defense.pdf
- ²³ Brussels Summit Declaration, NATO Press Release, 11 July 2018, p. 5-6. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180713_180711-summit-declaration-eng.pdf
- ²⁴ Tamás Csiki Varga: Explaining Hungarian defense policy I. – Defense spending trends, CSDS Analyses 2019/2. [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/CSDS_Analyses_2019_5_Explaining%20Hungarian%20defense%20policy%20I.%20%20Defense%20spending%20trends%20\(T.%20Csiki%20Varga\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/CSDS_Analyses_2019_5_Explaining%20Hungarian%20defense%20policy%20I.%20%20Defense%20spending%20trends%20(T.%20Csiki%20Varga).pdf)
- ²⁵ Figyelő: Interjú Orbán Viktor miniszterelnökkel: Célunk, Hogy a Világ Nagyhatalmi Érdekeltek Legyenek Hazánk Sikerében, Figyelő, 14 February 2019.
- ²⁶ Jarosław Adamowski, Hungary signs deal to buy dozens of tanks, howitzers from Germany's KMW, Defence News, 20 December 2018.
- ²⁷ Péter Stepper, Visegrad Cooperation Beyond The Polish And During The Hungarian V4 Presidency, Foreign Policy Review, Vol. 10, 2017 p. 93-107.
- ²⁸ Intellinews: Hungary and the US sign defence cooperation agreement and agree on acquisition of military equipment, 12 February 2019.
- ²⁹ A Bukarest 9 formáció (B9) – ez a csoport a NATO legkeletibb tagjaiból áll (Bulgária, Csehország, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia és Szlovákia). A csoport 2014-ben jött létre Románia és Lengyelország kezdeményezésére. Lásd még: Marcin Terlikowski, Veronika Józwiak, Łukasz Ogrodnik, Jakub Pieńkowski, Kinga Raś, The Bucharest 9: Delivering on the Promise to Become the Voice of the Eastern Flank, PISM Policy Paper no. 4 (164), The Polish Institute of International Affairs, Warsaw, June 2018. <https://www.pism.pl/Publications/PISM-Policy-Paper-no-164>
- ³⁰ Lengyelország: MNC-NE Szczecin-ben, MND-NE Elbląg-ban, JFTC Bydgoszcz-ban, 3rd NATO Signal Battalion Bydgoszcz-ban, NFIU Bydgoszcz-ban, NATO Military Policy CoE Bydgoszcz-ban, NATO Counterintelligence CoE Krakkóban; Magyarország: NFIU Székesfehérváron, NATO Military Medicine CoE Budapesten, Strategic Airlift Capability a pápai katonai repülőtéren.
- ³¹ Lásd még: Douglas Barrie, Ben Barry, Henry Boyd, Marie-Louise Chagnaud, Nick Childs, Bastian Giegerich, Christian Mölling, Torben Schütz, Meeting the EU's military level of ambition in the context of Brexit, IISS/DGAP Study, November 2018. <https://dgap.org/en/think-tank/publications/further-publications/protecting-europe>

A BERLIN-VARSÓ-BUDAPEST HÁROMSZÖG

Dr. Inotai Edit
Prof. Ireneusz Pawel Karolewski

Bevezetés

Az elmúlt négy évben alapvető változások mentek végbe a magyar és a lengyel, illetve a német kormány kapcsolatában. Ezeket a változásokat részben belpolitikai (választások Lengyelországban, a Fideszen belül egy erőteljesebb külpolitikai fellépést szorgalmazó irányvonal megjelenése), részben külpolitikai fejlemények (a 2015. évi menekültválság eltérő megítélése, az, hogy Németország másként kezelte ezt a krízist, és hogy a V4-ek fontos regionális tényezővé vált) váltották ki. Annak ellenére, hogy a demokrácia és a jogállamiság hiányosságait, a sajtóra és az igazságszolgáltatásra nehezedő kormányzati nyomást elsősorban európai intézmények tették szóvá, azzal mindenki tisztában volt, hogy a háttérben csendes, de meghatározó tényezőként Berlin fontos szerepet játszott. Ez a tény megterhelte a Berlinnel való kétoldalú kapcsolatokat mindkét országban. Azonban a közelgő lengyelországi parlamenti és elnökválasztás (2019 és 2020) következtében, illetve amiatt, hogy Annegret-Kramp Karrenbauer CDU-elnökké választásával a német külpolitikában is lassú irányváltás kezdődött, elképzelhető, hogy a jövőben enyhülhet a korábbi fagyos viszony, és egy pragmatikusabb megközelítés válhat általánossá.³²

Magyarország és Németország: kétarcú viszony

2015 óta a német-magyar kétoldalú kapcsolatok jelentős változásokon mentek keresztül. A korábban gyakran méltatott stratégiai partnerség Németországgal - ami az európai politikában is referenciapontként szolgált - fokozatosan leépült egy olyan szintre, amelyben a felek már szinte kizárólag a gazdasági érdekeket hangsúlyozzák. Németország és elsősorban Merkel kancellár politikájától való eltávolodás különösen annak fényében volt látványos, hogy az 1989-es rendszerváltás óta Magyarország Berlin hagyományos szövetségesének számított. A kétoldalú kapcsolatokat a közös történelmi múlt, a vasüggöny lebontása erősítette, de még inkább az, hogy a két ország történelmében

egyébként is ritka volt a viszály más kelet-európai országokkal, különösen Lengyelországgal összevetve. Csak a következő években fog eldőlni, hogy a közelmúltbeli politikai elhidegülés vajon tartós tendencia lesz-e, vagy csak egy átmeneti fejezet a magyar külpolitika történetében.

A hivatalos nyilatkozatokban gyakran hangsúlyozzák, hogy a kétoldalú kapcsolatok kiválóak, ám ilyenkor általában hozzátézik, hogy "különösen a gazdasági kapcsolatok terén".³³ Így elmondhatjuk, hogy a német-magyar kapcsolatok kétarcúak: Magyarország gazdasága – ahogy a többi V4 országé is – erőteljesen függ Németországtól mind a kétoldalú kereskedelem, mind a beruházások terén. A magyar külkereskedelem harmada irányul Németországba, a német befektetések pedig életbevágóan fontosak az ország jövője szempontjából, hiszen a közvetlen külföldi tőkebefektetések 26% származik Németországból. Magyarország gazdaságifüggéseleginkábbba 170 ezer embert foglalkoztató autóiparban érhető tetten, amely a hazai GDP 10 százalékáért és a teljes kivitel negyedéért felelős.³⁴ A magyar kormány stratégiai partnerségi megállapodásokkal, adókedvezményekkel, vissza-nem-térítendő pénzügyi támogatásokkal igyekszik elnyerni a német vállalatok jóindulatát. Annak ellenére, hogy Magyarország Németország külkereskedelmi partnereinek rangsorában csak a 14-15-ik helyet foglalja el, a magyar politikusok előszeretettel hivatkoznak arra, hogy a V4-ek és Németország közötti teljes kereskedelmi forgalom már meghaladja mind a német-francia, mind a német-olasz forgalom mértékét, amivel azt sejtetik, hogy a régió akár át is veheti Franciaország szerepét az uniós politikában. Kétségtelen, hogy a német-magyar gazdasági kapcsolatok egyelőre mindkét fél számára gyümölcsözőek. A 2018. évi, tetemes összegű katonai beszerzések azt bizonyítják, hogy Magyarország kész megfizetni az árát a még nagyobb német függésnek, egyben olyan színben tüntetik fel az országot, mint amely komolyan veszi a honvédelmet. Mivel a politikai döntéseket gyakran befolyásolják gazdasági tényezők, a magyar kormány arra számít, hogy a virágzó üzleti kapcsolatok képesek lehetnek megvásárolni a német kormány jóindulatát is.

Ennek ellenére tény, hogy a jelenlegi német kormánnyal a politikai kapcsolatok közel fagypontra jutottak. Magasrangú német politikusok látogatásai Budapesten meglepően ritkává váltak, a német kormánytagok 2018-ban teljesen elkerülték Magyarországot.³⁵ A Német-Magyar Fórum, amelyet 1992-ben alapítottak, egy ifjúsági fórum szintjére süllyedt, mivel mindkét oldal politikusai kerülnek a nyilvános találkozókra, mert tartanak

az érzékeny témák előkerülésétől. Berlin helyett a Fidesz a német regionális politikában keresett és talált magának szövetségeseket, elsősorban Bajorországban, ami növelte a CDU/CSU pártszövetségen belüli ellentéteket. Létezik egy alig titkolt remény Budapesten, hogy a kapcsolatok újra normalizálódhatnak, miután (amennyiben) Annegret Kramp-Karrenbauer, az új elnök asszony, átveszi a Kancellária irányítását Merkeltől. Mindeközben a Fidesz óvatosan egyensúlyoz az Európai Néppárton belül, hogy továbbra is védelmet találjon az európai szinten őt érő politikai támadásokkal szemben. Ez a politikai védernyő mindeddig jól működött – Angela Merkel CDU-jának és testvérpártjának, a CSU-nak köszönhetően – és a Fidesz kizárására irányuló próbálkozások sorra elbuktak.

1. Különböző interpretációk léteznek arról, hogy mikor és hogyan romlottak meg a német-magyar kétoldalú kapcsolatok. Az egyértelműnek látszik, hogy a fordulópont 2015-ben, a menekültválság idején volt. 2015 óta a Willkommenskultur politikai szitokszóvá vált a Fideszen belül: ez minden rossz forrása Európában, függetlenül attól, hogy a német menekült- és migrációs politika milyen változásokon ment keresztül azóta. Van azonban két további, mélyebb folyamat is, amely hozzájárulhatott a Berlin és Budapest közötti szakításhoz: a német kormány és személyesen, Merkel kancellár, a ciklusa kezdetén volt kénytelen szembenézni az Európai Unió addigi legnagyobb pénzügyi és gazdasági válságával, és ekkor elsősorban Európa déli és nyugati felére koncentrált. Helmut Kohl korábbi figyelmeztetése, miszerint Németországnak az európai kis- és közép államokat kell képviselnie Európában, ebben az időszakban kikerült a német politika homlokteréből és a közép-kelet-európai régió hátrébb sorolódott. Mintha Berlin szemében kőbe lett volna vésve, hogy a közép-kelet-európai országok örök időkre Németország partnerei maradnak, hiszen gazdaságilag függenek tőle, továbbá az érdekeik is egy irányba tartanak, hiszen ezek az országok az Európai Unió tagországai.

2. Ezzel párhuzamosan, a magyar gazdaság sikereire építve – amelyek részben a masszív EU-transzfereknek, de másfelől a szigorú fiskális politikának köszönhetőek – továbbá a migráció körüli vitában elfoglalt határozott álláspontja miatt, az Orbán-kormány fokozatosan emancipálta magát és Közép-Kelet-Európában, de bizonyos mértékig az egész Európai Unión belül jelentős befolyásra tett szert. Berlin és Budapest álláspontja nem csupán a migrációs kérdésben

ütközött, hanem az olyan alapvető uniós értékekkel kapcsolatban is, mint például a liberális demokrácia, az alapvető emberi jogok, a jogállamiság, a multikulturalizmus, a sajtószabadság, és végül az EU jövőjének megítélése, ami rendkívül megnehezítette a felek közötti párbeszédet. A legtöbb kritika mégis az Európai Bizottság és az Európai Parlament irányából érkezett, miközben a Fidesz az Európai Néppárt és néhány német politikus védelmét élvezte. Vagyis a Berlinnel megromlott viszonyt európai szinten a CDU/CSU pártszövetség támogatása kompenzálta.

Lengyelország és Németország: szoros együttműködés után eltávolodás

A lengyel-német kapcsolatok a 2015. évi parlamenti- és elnökválasztás, valamint a PiS (Jog és Igazság) párt kormányalakítása után változtak meg látványosan. A külügyeket illető szoros együttműködés az egyre gyakoribb konfliktusoknak adta át a helyét mind a kétoldalú kapcsolatokban, mind az európai politikában. Vitákat váltott ki, hogy a németek bírálták a lengyeleket a jogállami normák megsértése, az Ukrajnával kapcsolatos politikájuk, valamint a migrációval, a menekültek kvóták szerinti elosztása és az energiabiztonsággal kapcsolatos álláspontjuk miatt.

A jogállamiságról szóló vita a legaktuálisabb és a legsúlyosabb forrása a jelenlegi lengyel kormány és az Európai Unió közötti viszálynak. Formálisan az Európai Bizottság a legaktívabb ezen a téren: a Bizottság kezdeményezett hivatalos vizsgálatot a jogállamiság lengyelországi helyzetével kapcsolatban 2016 januárjában, majd elindította a hetes cikkely szerinti eljárást.³⁶ Habár Németország látszólag, a nyilvánosság szintjén, nem nyilvánult meg ebben a kérdésben, a Berlinben és Brüsszelben lezajlott háttértárgyalásokból tudható, hogy Németország – más országok mellett – támogatja azt a tervet, amely szerint a jogállamiság normáinak betartását össze kell kötni az uniós strukturális támogatások kifizetésével. Amennyiben a terv megvalósítása nehézségekbe ütközne, Berlin és Párizs elképzelhetőnek tartja, hogy az EU-költségvetés egy jelentős részét egy új eurózóna költségvetésbe csoportosítja át, így büntetve, közvetett módon, Lengyelországot és Magyarországot.

A 2015. évi menekült- és bevándorlási krízis lett a második legsúlyosabb töréspont Varsó és Berlin viszonyában. Lengyelország kezdetben elfogadott egy kisebb, 7000 főre korlátozott menekültkvótát, de a 2015-

ős kormányváltás után Varsó már elutasította a részvételét a relokációs mechanizmusban, és hajthatatlan kritikusa lett a kvótának, Berlin "nyitott határokat" támogató politikáját okolva a krízis elmélyüléséért.

A Németországgal kapcsolatos egyik fő konfliktusforrás mindig is az energiapolitika volt, konkrétan az Északi Áramlat gázvezeték. Miközben Lengyelország folyamatosan azzal érvel, hogy a projekt teljesen szembe megy az európai energia-szolidaritás elvével, hiszen növeli az orosz gáztól való függőséget és az olyan tranzitországokat, mint Lengyelország, Ukrajna és Szlovákia kiteszi Oroszország zsarolásának, az egymást követő német kormányok következetesen amellett kardoskodtak, hogy ez a projekt tisztán kereskedelmi természetű. 2019 februárjában, a lengyel tiltakozás dacára, Berlin sikeresen törte meg az Északi Áramlat 2 gázvezetékekkel szembeni ellenállást az Európai Unión belül. Ráadásul, mivel Lengyelország birtokolja Európa legnagyobb szénkészletét, amely elektromos energia igényének körülbelül 90%-át fedezi, Varsó a mai napig azért lobbizik, hogy a szenet, mint az energia-biztonságot növelő energiaforrást fogadtassa el, miközben Németország azon fáradozik, hogy csökkentse a saját szénkitermelését. A szén az egyik legkörnyezetszennyezőbb energiaforrás, felhasználása ellentmond annak az uniós törekvésnek – amelyet Berlin vehemensen támogat –, hogy növeljék a zöldenergia felhasználásának arányát az EU országokban.

Ami pedig a külkapcsolatokat illeti, az Európai Unió keleti bővítése Varsó egyik szívügye. Miközben Lengyelország nyilvánosan is támogatja a Keleti Partnerséghez tartozó országok jövőbeli felvételét az Európai Unióba, Franciaország és Németország ezt egyfelől megkérdőjelezi, másfelől meg is akadályozzák, hogy bármilyen, a tényleges uniós tagságra vonatkozó utalás bekerüljön a Keleti Partnerség dokumentumaiba. Ennek ellenére, 2013-ban és 2014-ben, Lengyelország és Németország aktív szerepet játszottak az uniós politika formálásában az ukrán krízis kapcsán, majd később az orosz-ukrán háború alatt. 2014 februárjában, röviddel a polgári engedetlenségi mozgalom megjelenése és Kijevben az erőszakos megmozdulások kirobbanása után, a lengyel, német és francia külügyminiszterek együtt ellátogattak Kijevbe, hogy segítsék egy megállapodás tető alá hozását az ellenzék és a kormány között. Berlin és Varsó akkor is összezárt, amikor egy koherens stratégia mentén nyújtottak segítséget Ukrajnának. Berlin viszont Budapesttel viaskodott, hogy az Oroszországgal szembeni szankciókat a magyar kormánnyal elfogadtassa. 2015 óta ez is megváltozott, mivel a jelenlegi lengyel

kormány már megkérdőjelezi a Németország, Franciaország, Oroszország és Ukrajna között létrejött minszki rendezés hatékonyságát, és Németország szerepét sem látja egyértelműnek.

A Berlin-Varsó-Budapest háromszög: bizonytalan jövő

2019-2020 új lehetőségeket fog teremteni a Berlin-Budapest-Varsó háromszög számára. Amennyiben Nagy-Britannia elhagyja az Európai Uniót, új hatalmi egyensúlyok fognak létrejönni. Ebben az új egyenletben, a V4-ek, mint a szigorú pénzügyi fegyelem hívei, amelyek szilárd makrogazdasági fundamentumokkal is rendelkeznek, új partnerként ajánlkozhatnak fel Németország számára, ellensúlyozva Franciaországot és a dél-európai országokat. A Brexit következtében, az EU súlypontja Közép-Európa felé tolódik el, ezzel együtt a transzatlanti orientáció meggyengülhet. Az atlanti "láb" azért is veszít az erejéből, mert a Trump-adminisztráció Európa-politikája kiszámíthatatlan mind gazdasági, mind katonai téren.

A jövőbeni együttműködés egyik színtere lehet a védelem és a biztonság. A V4-ek és Németország nagyobb szerepet vállalhatnak az Európai Unió közös biztonsági és védelmi politikájának (Common Security and Defence Policy) alakításában. Az együttműködés lehetséges terepe lehet az Európai Védelmi Ügynökség (EDA) is, amely a tagállamok védelmi képességeinek fejlesztését koordinálja.

A gazdasági kapocs Németország és Lengyelország, illetve Magyarország között tovább fog erősödni, ám a bérkülönbségek miatt nőnek a feszültségek is. Magyarországnak és Lengyelországnak elsőrendű érdeke, hogy a tisztán ipari gyártásról a súlypont a high-tech, a jövőorientált szektorok felé mozduljon el, ami a dolgozók következő generációját képes lehet otthon tartani. Ez a kihívás talán kezelhető Németországgal közösen, egy megfontolt kooperáció mentén.

Európa jövőjére tekintve, az összkép nem ennyire rózsás: ha a PiS a következő választásokat is megnyeri Lengyelországban, a feszültség Németországgal tartóssá válhat. Függetlenül a Németországban az elkövetkező években bekövetkező politikai változásoktól, az valószínűnek látszik, hogy Berlinben egy Európa-párti, a szorosabb európai integráció mellett elkötelezett kormány lesz hatalmon. Akár egy CDU-Zöld, akár vörös-vörös-zöld (SPD-Linke-Green) vagy Jamaika (CDU-FDP-Zöld) koalíció jön létre, Berlin ki fog állni az európai integráció eddig elért eredményei – ideértve az európai értékek, a demokrácia és jogállamiság – mellett.

A migráció ugyanakkor kikerülhet a megosztó témák közül, mivel a CDU lassan eltávolodik a Merkel kancellár 2015-ös döntése által meghatározott politikától, és a kvóta szerinti elosztás ügye sem valószínű, hogy újra napirendre kerül. A magyar és lengyel kormányokon múlik, hogy elássák-e a csatabárdot, vagy mesterséges módon, továbbra is napirenden tartják a kérdést, azért, hogy otthon a választásokat megnyerjék. Gesztusokra van szükség mindkét oldalon ahhoz, hogy a kapcsolatok helyreálljanak, miközben mindkét fővárosban komoly érdekek fűződhetnek ahhoz, hogy legyen egy közös ellenség a határokon kívül.

A helyzet radikálisan megváltozhat, ha Lengyelországban kormányváltás következik be. Ebben az esetben Magyarország elveszítheti legerősebb szövetségesét (a 7-es cikkely vonatkozásában is) és arra kényszerülhet, hogy más alternatívák után nézzen. Egy ilyen forgatókönyv esetén mindenképpen megrendülne a kormány pozíciója Európán belül, ami vagy további gesztusokhoz és kiegyensúlyozottabb kormányközi kapcsolatokhoz vezetne, vagy épp a radikális euroszeptikusok felé terelheti tovább a kormányt. Berlinnek megkerülhetetlen szerepe lesz abban, hogy felmutassa, melyek az alapvető értékek és ezek hogyan illeszkednek a német és európai érdekekhez.

Úgy tűnik, hogy Budapest és Varsó egyaránt abban érdekelt, hogy a Berlinnel való együttműködés pragmatikus oldalát erősítse. Mindkét ország erősen függ a német kereskedelemtől és tőkéjétől. Azok a kísérletek, amelyek arra irányultak, hogy a német tőkét kínálva váltsák fel, kudarcot vallottak. Az együttműködéseket az EU-n belül mindig is az úgynevezett 'csomag-megállapodások' mozdították elő, amelyek olykor egymástól igen távol eső politikai érdekek között is megteremtették az összhangot. A kereskedelmi megállapodások vagy a többéves pénzügyi keretmegállapodások, általában más téren nyújtott engedményeknek köszönhetően jönnek létre. Ám csak akkor, ha feltételezzük, hogy minden ország hajlandó engedményeket tenni és tartózkodik a közös döntések blokkolásától. A jelenlegi kormány Varsóban tart a gazdasági visszaeséstől (még egy kismértékűtől is), mivel ez komolyan alááshatná a legitimitását és így befolyásolná a közelgő választásokat. A csomag-megállapodások alkalmasak lehetnek az együttműködések előmozdítására, de akár arra is, hogy intézményi változásokat indítsanak el Lengyelországban és Magyarországon.

Javaslatok

- Mind Magyarország, mind Lengyelország abban érdekelt, hogy pragmatikus viszonyt alakítson ki Németországgal. A high-tech és a modern technológiák, a digitalizáció és a jövőorientált iparágak irányába való elmozdulás alapvető fontosságú a közép-kelet-európai régió sikere szempontjából.

- Magyarország és Lengyelország, mint két eurozónán kívüli ország, egyaránt érdekelt egy különálló eurózóna-büdzsé létrejöttének megakadályozásában, amelyet a francia elnök, Emmanuel Macron szorgalmaz, mivel ez csökkentené az MFF-ben elérhető támogatásokat. Ebben a német vállalatok által képviselt lobbis fontos szövetséges lehet a magyar és lengyel kormányoknak, mivel ezek a vállalatok az elsődleges haszonélvezői a közép-kelet-európai országokba irányuló uniós támogatásoknak.

- A német-amerikai kapcsolatokban tapasztalható súrlódások miatt a biztonság kérdése a német politikai elitek elsőrendű problémája lett. Bármilyen hozzájárulás az európai védelmi képességek erősítéséhez lengyel vagy magyar részről találkozik Berlin egyetértésével.

- A kétoldalú politikai kapcsolatokban nem várható jelentős javulás 2019 előtt. Az EP választások és a három kelet-németországi tartományi választás a német kormány stabilitását vagy instabilitását fogja megmutatni, miközben a lengyel parlamenti és elnökválasztás is alapvetően változtathatja meg a helyzetet.

- Az Európai Néppárt – és a német CDU/CSU – továbbra is meghatározó szerepet tölt majd be az Európai Unión belül. A Fidesz profitálhat a másodvonalbeli német politikusok támogatásából. A PiS közeledése az Európai Néppárthoz mérsékelheti a Varsó elleni német politikai támadásokat. A Fidesz kulcsszerephez juthat az ellentétek áthidalásában.

- A V4-ek megtarthatják befolyásukat, amennyiben újabb szövetségesekre tesznek szert. Ahhoz, hogy elég vonzóak legyenek, a tagországok – különösen Magyarország és Lengyelország – gesztusokra kényszerülnek majd. A közös európai pozíció gyengítése és az egyezmények megvétózása a legváratlanabb módon üthet vissza. Egy ország sem érheti el a céljait egyedül Európában, és Németország támogatása a legtöbb esetben nélkülözhetetlen.

Dr. Inotai Edit a budapesti Euro-Atlanti Integrációért és Demokráciáért Központ (CEID) vezető munkatársa, a német ARD Televízió budapesti tudósítója.

Prof. Ireneusz Pawel Karolewski a Wroclawi Egyetem német és európai tanulmányok Willy Brandt Központja Politikatudományi Tanszékének elnöke.

Hivatkozások

- ³² A februárban, Pozsonyban megtartott V4-Németország csúcstalálkozó azt mutatta, hogy Németország kész gesztusokat tenni és elismerni a V4-ek EU-n belüli jelentőségét, habár a Merkel kancellár és Orbán miniszterelnök közötti személyes kapcsolatok továbbra is a mélyponton vannak.
- ³³ Amikor a kétoldalú kapcsolatokat vizsgáló közvéleménykutatás eredményeit mutatták be, még a CDU-hoz közel álló Konrad Adenauer Stiftung képviselője, Frank Spengler is elismerte, hogy az üzleti kapcsolatok alapvetően jók.
- ³⁴ https://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/automotive_survey_2018.pdf
- ³⁵ Orbán Viktor miniszterelnök 2018-ban látogatott Berlinbe, de ebben az évben nem jött német szövetségi kormánytag Magyarországra.
- ³⁶ Az eljárás eredetileg a törvény azon módosításaira irányult, amelyek a lengyel Alkotmánybíróság működési feltételeit szabályozták, és amelyeket a PiS kormány 2015 decemberében és azt követően fogadtatott el. Időközben azonban, az Európai Bizottság a bírálatát kiterjesztette újabb törvényekre is, amelyek a lengyel Legfelsőbb Bíróság és a lengyelországi rendes bíróságok működési rendjének megváltoztatását írják elő.

MAGÁNYOS SZÖVETSÉGESEK: AZ OROSZORSZÁGGAL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS LENGYEL ÉS A MAGYAR NÉZŐPONTBÓL

Dr. Rácz András
Dr. Antoni Wierzejski

Bevezetés

Az Oroszországhoz fűződő viszony az egyik legfontosabb olyan ügy, amely Lengyelországot és Magyarországot ma eltávolítja egymástól, amely kihat a kétoldalú kapcsolataikra, és arra is, hogyan ítélik meg az Európai Unió politikáját. Éppen ezért kulcsfontosságú, hogy feltárjuk a két ország politikájában meglévő kapcsolódási pontokat ebben a vonatkozásban. Álláspontunk szerint a két országnak az Oroszország-politika közös elemeire érdemes fókuszálnia.

Oroszország egyre jobban megosztja Magyarországot

Az Oroszországgal való viszony mélyen megosztja a magyar társadalmat és az eliteket.

Védelempolitika: a NATO továbbra is meghatározó

Magyarország biztonság- és védelempolitikáját mind a mai napig meghatározza, hogy az ország 1999-ben csatlakozott az Észak-Atlanti Szövetséghez. Mind a magyar Nemzeti Biztonsági Stratégia,³⁷ mind a Nemzeti Katonai Stratégia³⁸ egyértelműen leszögezik, hogy Magyarország biztonsága két pilléren nyugszik: ez egyfelől a NATO kollektív védelemről rendelkező 5-ik cikkelye, másrészt pedig saját védelmi képességei. Az új, még szerkesztés alatt álló Nemzeti Biztonsági Stratégia, jelen tudásunk szerint, nem kívánja megkérdőjelezni ezeket az alapvetéseket³⁹, noha Orbán Viktor a közelmúltban említést tett arról, hogy Ausztria semlegessége pozitív alternatíva lehet Magyarország számára is.⁴⁰

Ennek alapján azt feltételezzük, hogy Magyarország politikai és katonai vezetésében zajlik egyfajta vita erről a kérdésről.

Mindazonáltal, Magyarország valóban tett lépéseket azért, hogy megerősítse saját védelmi képességeit mind politikai téren, mind a konkrét eszközbeszerzés szintjén. Az egyik első ilyen intézkedés az volt, hogy a középiskolákba bevezették az alapvető katonai ismereteket, mint választható tantárgyat, továbbá újraindították Magyarország saját kézfegyver- és lőszergyártását. Ami a beszerzéseket illeti, Magyarország a közelmúltban jelentette be harckocsik, helikopterek, katonai repülőgépek és sok más egyéb katonai eszköz beszerzését. Ezek az utóbbi évtizedek legnagyobb haderőfejlesztési programjának részét képezik. Mindezekon túl, Magyarországon három NATO alakult is állomások: a pápai Nehéz Légiszállítási Ezred, a NATO Katona-egészségügyi Kiválósági Központ, valamint a NATO Force Integration Unit. Budapest minden bizonnyal hamarosan alá fogja írni a védelmi együttműködésről szóló megállapodást is az Egyesült Államokkal, amely a mostaninál jóval szorosabb együttműködés előtt nyithatja meg az utat az amerikai és a magyar haderők között.

Oroszország felől nézve, mindezek az intézkedések azt mutatják, hogy Magyarország mélyen integrálódott a NATO szervezetébe és az ország védelempolitikája a NATO-val és az Egyesült Államokkal való szoros együttműködésre épül, és ez a felállás a jövőben sem fog megváltozni. Ráadásul, a magyar titkosszolgálat meglehetősen aktív szerepet játszott az orosz titkosszolgálati műveletek elszigetelésében és az országból való kiszorításukban.⁴¹ Mindezek ellenére, a politikai vezetés ezekről nem beszél nyilvánosan; még a Szkripal-ügyet is úgy kezelték, hogy lehetőleg ne bősítsék fel Moszkvát és a szoros magyar-orosz diplomáciai kapcsolatokat ne sérüljenek - ami egy újabb jele az eliteken belül zajló küzdelemnek.⁴²

Kül- és gazdaságpolitika: fokozatos nyitás Oroszország felé

A magyar diplomácia és külügyi adminisztráció több olyan lépést tett 2014 januárja óta, amelyeket könnyen lehet oroszpárti elmozdulásként interpretálni. 2014 januárjában a kormány a Roszatommal állapodott meg a paksi atomerőmű kibővítéséről, továbbá egy óriási, tíz milliárd eurós (!) hitel folyósításáról, amelyet Oroszország biztosít.

Miután az Orbán-kormányt 2014 tavaszán újválasztották, a külügyminisztériumban nagyszabású átalakításokat hajtottak végre,

amely során kibővítették a minisztérium tevékenységi körét, ide csoportosítva külkereskedelemmel kapcsolatos ügyeket is. A legtöbb transzatlanti elkötelezettségű, magasrangú diplomata elhagyta a külügyminisztériumot. Ennek a folyamatnak a betetőzése volt, amikor Szijjártó Pétert külgazdasági és külügyminiszterré nevezték ki 2014 őszén. Mindezek mellett, Orbán nyíltan méltatta az orosz gazdasági és politikai berendezkedést a 2014 júliusában, az erdélyi Tusnádfürdőn elhangzott beszédében.⁴³

Budapest hangosan ellenezte a Moszkva ellen az Ukrajna elleni agresszió miatt bevezetett uniós szankciókat is, azokat a magyar mezőgazdasági kivitelre nézve károsnak nevezve, habár a szankciók meghosszabbítását minden alkalommal megszavazta. Amikor a válság Ukrajnával kitört, Orbán számos alkalommal tett vitákat kiváltó kijelentéseket Ukrajnáról. Emellett 2017 vége óta, Magyarország akadályozza, hogy Ukrajna magas rangú képviselői kapcsolatba léphessenek a NATO-val és az EU-val. A hivatalos narratíva szerint ez arra szolgál, hogy rábírják Ukrajnát a sokat vitatott oktatási törvény megváltoztatására. Ez a blokkolás azonban éles ellentétben áll a Lengyelország, Szlovákia, Románia és Bulgária által követett politikával, noha lengyel, román, szlovák és bolgár nemzeti kisebbségeket ez a törvény ugyanúgy érinti.

Nemrég a magyar diplomácia segített a macedón miniszterelnöknek, Nikola Gruevski-nek elszökni Macedóniából és ezzel elkerülni a korrupciós vádak miatt rá kiszabott börtönbüntetést. Nehéz belátni, miként szolgálhatja Magyarország stratégiai érdekeit a régióban Macedónia leginkább NATO- és EU-ellenes politikusának támogatása, miközben az, hogy a kormány ezzel gátolja Skopje euroatlanti integrációját, kétségkívül hasznos Moszkvának.

A magyarországi politikai vezetés legutóbbi, Oroszországnak kedvező lépése az volt, amikor a magyar Parlament 2019. március 5-én elfogadta a moszkvai központú Nemzetközi Befektetési Bank (IIB) székhelyének Budapestre költöztetéséről szóló törvényt.⁴⁴ Amellett, hogy a pénzügyi megfontolások is megkérdőjelezhetők, a bank teljes mentességet kapott a magyar pénzügyi felügyeleti szervek és egyéb hatóságok ellenőrzései alól.

Állami szinten Magyarország nem veszi fel a harcot az orosz dezinformációs gépezettel

Ugyanezen logika mentén tovább haladva az is megállapítható, hogy Magyarország nem hozott semmilyen nyilvános kormányzati intézkedést azért, hogy megakadályozza Moszkva dezinformációs

és befolyásszerzésre irányuló műveleteit. Ezt mindennél ékebben mutatja, hogy mindezidáig az egyetlen, magyar nyelvű tájékoztató arról, miként kell szembeszállni az orosz dezinformációs offenzívával két nem-kormányzati think tank - az Euroatlanti Integrációért és Demokrációért Központ (CEID)⁴⁵ és a Political Capital⁴⁶ - gondozásában jelent meg, és nem kapott semmilyen állami támogatást. A kormány nem tett egyetlen olyan, a közvélemény számára is látható intézkedést sem, amely a fenyegetés elhárítására irányult volna. Egyes szakértők szerint épp a kormányközeli média a dezinformáció legfőbb forrása és ezek azok a médiumok, amelyek az orosz narratívát képviselik Magyarországon.⁴⁷

A közvélemény túlnyomóan nyugatbarát, ám egyre megosztottabb

A közvéleményt a geopolitikai orientáció szempontjából vizsgálva, a GLOBSEC Trends 2018. évi adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a magyar lakosság relatív többsége (45%) véli úgy, hogy Magyarország a Nyugathoz tartozik, ennél valamivel többen (47%) helyeznék el Magyarországot a Kelet és a Nyugat között. A keleti orientáció támogatottsága azonban rendkívül alacsony, mindössze 3 százalékos.⁴⁸ Ez utóbbi főként a fiatalokra, a 18-24 évesekre érvényes, akiknek a körében a nyugatbarát attitűd kétharmados többséget (69%) élvezett 2018-ban.

A mélyebb elemzés azonban erőteljes törésvonalakat mutatott ki a magyar társadalmon belül Oroszország megítélésében, amely a pártpreferenciákkal korrelál. A Fidesz szavazói jóval kevésbé kritikusak Oroszországgal szemben, mint az ellenzék támogatói; mi több, az utóbbi időben, a Fidesz szavazói körében egyfajta oroszbarát attitűd látszik relatív többségbe kerülni⁴⁹, amely az 1989 óta eltelt három évtizedben egészen példátlan fejlemény.

Összességében, az Oroszországhoz fűződő viszonyt érintő fő stratégiai kérdés az, hogy a magyar kormány meddig képes fenntartani az egyre EU-kritikusabb és egyre inkább oroszbarát külpolitikáját, amely élesen szembe megy az egyre nagyobb mértékben nyugatbarát magyar társadalom szemléletével, a védelempolitika transzatlanti orientációjával és a több évtizedes NATO-elkötelezettséggel.

Az EU szerepe a lengyel-orosz kapcsolatokban

2015-ig, egészen addig, amíg a Jog és Igazságosság párt meg nem nyerte a parlamenti választásokat, Lengyelország az Oroszországhoz fűződő viszonyában aktívan használta uniós tagságát, nevezetesen azt, hogy képes befolyásolni az EU Moszkával szembeni politikáját. A Keleti Partnerség (EaP), amelyet 2008-ban hoztak létre elsősorban Lengyelország és Svédország kezdeményezésére, mutatja a legjobban ennek a stratégiának az eredményességét. Ezt a stratégiát húzta alá Jacek Czaputowicz külügyminiszter 2018-ban, a lengyel külpolitika feladatait tárgyaló beszédében, amikor kijelentette, hogy Lengyelország nemzetközi politikáját erős európai elkötelezettsége határozza meg.⁵⁰

Lengyelország pozíciója az Európai Unión belül akkor gyengült meg, amikor kötelezettségszegési eljárásokat - többek között 7-es cikkely szerinti eljárást - kezdeményeztek ellene. Többnyire hitelességi problémák miatt egyébként, de a kelet-európai demokratikus átalakulást támogató stratégia ezzel összeomlott. Mindez annak ellenére következett be, hogy Lengyelország már 2006-ban felismerte (az első PiS koalíciós kormány idején), hogy lehetséges az uniós tagságot arra is felhasználni, hogy ezen keresztül az Oroszországgal való kétoldalú kapcsolatait alakítsa. Lengyelország megvétózta az EU-Oroszország megállapodást, miután Moszkva megtiltotta a Lengyelországból érkező hús és más élelmiszerek importját. Lengyelország és Oroszország későbbi közeledése együtt haladt az Egyesült Államok és Oroszország viszonyában bekövetkező enyhüléssel, de ennek a folyamatnak vége szakadt a 2010. április 10-én Smoleńskben bekövetkezett repülőgép szerencsétlenség után, amelyben Lech Kaczyński elnök, a felesége, és több vezető kormányzati és katonai tisztviselő életét veszítette. A Jog és Igazságosság Párt az oroszokat gyanúsította meg a tragédia előidézésével. Ez, és a Polgári Platform vezető politikusait is elérő lehallgatási botrány vezetett a PiS választási győzelméhez. Itt meg kell jegyeznünk, hogy az egész lehallgatási ügy egy Marek Falenta⁵¹ nevű üzletemberre vezethető vissza, aki milliókkal tartozott egy orosz szénbányászattal foglalkozó vállalatnak.

Az új new Szmolenszk Albizottság azt állapította meg, hogy a Tu-154M repülőgép bal szárnyát belső robbanás rongálta meg. Ez tovább mélyítette az egyébként is meglévő bizalmatlanságot Lengyelország és Oroszország között. A Kreml arra használta fel a fejleményeket, hogy ne juttassa vissza a repülőgép roncsait Lengyelországba, azt állítva,

hogy a nyomozás még folyamatban van. A repülőgéproncs körüli vita mind a mai napig hatással van a kétoldalú kapcsolatokra és továbbra is eszköz Oroszország kezében arra, hogy befolyásolja a lengyel belpolitikát.

A belpolitika elsőbbséget élvez a külpolitikával szemben

A Jog és Igazságosság párti kormány politikáját meghatározza, hogy a belpolitikai számítások felülírják a külpolitikai megfontolásokat. Ez többek között azt jelenti, hogy a hivatalos retorika és a politikai gyakorlat ellentmondásba kerül. Például, a 2017-21 közötti időszakra megalkotott lengyel külpolitikai stratégia leszögezi, hogy

„bármilyen, Lengyelországnak az EU-ban és a NATO-ban betöltött nemzetközi szerepét hosszú távon, negatív módon befolyásoló lépés Lengyelország létfontosságú érdekeit veszélyezteti. Mindent el kell követni azért, hogy ezek a testületek továbbra is erősek, belsőleg is szilárdak maradjanak.”⁵²,

továbbá a keleti politikáról hivatalosan így fogalmaz: „Az orosz törekvésekkel szembeni válaszuk a következetes uniós és transzatlanti Oroszország-politika támogatása.”⁵³. A korábban említett uniós jogállamisági eljárás Lengyelországgal szemben, továbbá azok a törekvések, hogy kétoldalú kapcsolatok keretében érik el amerikai haderő állandó állomásoztatását Lengyelország területén - ahelyett, hogy erről a NATO tagállamaival állapodtak volna meg - csak két példa arra, hogy ez a stratégia mennyire nem érvényesül a gyakorlatban.

Habár Varsó, úgy tűnik, elfordul az Európai Uniótól, ez nem jelenti azt, hogy közeledne Moszkvához - ellentétben Magyarországgal. Oroszország földrajzi közelsége, továbbá a történelmi múlt súlyos traumái fontos szerepet játszanak ebben. A másféle megközelítésből következik a Krím-félsziget törvénytelen annektálása miatt Oroszországgal szemben bevezetett gazdasági szankciók és az ukrajnai beavatkozás eltérő megítélése. Miközben Lengyelország a héják táborát erősíti, Orbán Magyarország felmondaná a szankciókat.

Amint Magyarország, úgy Lengyelország sem hozott olyan nyilvános, állami szintű intézkedéseket, amelyek gátolnák Oroszország dezinformációs és befolyásszerző tevékenységét. Miközben tetten érhető bizonyos szintű ellenállás Oroszország információs hadviselésével szemben, amelyek mögött egyes Jog és Igazságosság párti politikusok állnak az Európai Parlamentben⁵⁴, másfelől azonban a lengyel közmédia a kormány szócsövénév vált és a Russia Today-hez hasonló manipulációs technikákat alkalmaz.⁵⁵ Amint arra Lengyelország korábbi oroszországi nagykövete, Katarzyna Pełczyńska-Nałęcz helyesen rámutatott, feltűnő a cselekvés hiánya az olyan esetekben, amikor a Kreml-párti propaganda és dezinformációs tevékenység korlátozásáról van szó Lengyelország információs terében.

Annak ellenére, hogy 2017-ben Beata Szydło miniszterelnök bejelentette, hogy egy új kiberbiztonsági részleget állítanak fel a hivatalában, ezt az ígéretét utódja, Mateusz Morawiecki már nem tartotta fontosnak betartani.⁵⁶ Ennek fényében különösen feltűnő Adam Andruszkiewicz, egy EU-ellenes, orosz- és fehéroroszbarát politikus jelölése egy, a kiberbiztonság megteremtésében kulcsszerepet játszó intézmény, a Digitalizációért felelős Minisztérium államtitkári pozíciójára.⁵⁷

Pénzhiány miatt csak egy maroknyi lengyel civil szervezet végez kutatásokat a Kremllet támogató, dezinformációs tevékenységről és propagandáról, és a fenyegetés a maga a teljességében továbbra is ismeretlen a közvélemény előtt. Az állam erőteljesebb közreműködése nélkül, ideértve a kutatáshoz szükséges infrastruktúra biztosítását, az információk megosztását vagy az uniós erőfeszítések támogatását, nehéz lesz hatékony védekező mechanizmusokat felépíteni a propagandával és dezinformációs tevékenységgel szemben.

Lépések az energiaellátás diverzifikációja felé

Ellentétben Magyarországgal, Lengyelország számára valóban nyitva áll annak a lehetősége, hogy diverzifikálja energiaellátását. Varsó energiaiimportjának jelentős átrendezésére készül 2022 után, ekkor jár ugyanis le Lengyelország szerződése az orosz Gazprommal. Lengyelország azt tervezi, hogy a Norvégiából érkező gáz (Baltic Pipe) és a cseppfolyósított gáz segítségével kiváltja az orosz gáz felhasználását.⁵⁸

- ³⁷ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, Budapest, 2012. február 21, 13. cikk, http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf.
- ³⁸ Honvédelmi Minisztérium, Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, 11. cikk, http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf
- ³⁹ Interjú a kérdésben kompetens szakértővel, Budapest, 2018. december.
- ⁴⁰ Szabolcs Panyi, Diplomatic Cable Reveals U.S. Frustrated with Orbán's Hungary, Direkt36.hu, 31 January 2019, <https://www.direkt36.hu/en/turelmetlen-amerikaiak-rol-es-lavirozo-orbanrol-arulkodik-egy-bizalmas-diplomaciai-irat/>
- ⁴¹ Panyi Szabolcs, Orosz diplomatakat értek kémkedésen Magyarországon, és szép csendben ki is szorították őket, 444.hu, 20 December 2018, <https://444.hu/2018/12/20/orosz-diplomatakat-ertek-kemkedesen-magyarorszagon-es-szep-csendben-ki-is-szorítottak-oket>
- ⁴² Panyi Szabolcs, Látszólag összeugrottak a magyarok és az oroszok a Szkripal-mérgezés miatt, de a háttérben valami más történt, 444.hu, 29 October 2018, <https://444.hu/2018/10/29/latszolog-osszeugrottak-a-magyarok-es-az-oroszok-a-szkripal-mergezes-miatt-de-a-hatterben-valami-mas-torten>
- ⁴³ Csaba Tóth, Orbán Viktor 2014. július 26-án, Tusnádfürdőn elmondott beszédének teljes szövege, Băile Tușnad (Tusnádfürdő), <https://budapestbeacon.com/full-text-of-viktor-orbans-speech-at-baile-tusnad-tusnadfurdo-of-26-july-2014/> t
- ⁴⁴ Marianna Bíró – Zoltán Kottász, Putin's bank moves to Budapest, gets all conceivable privileges and immunities, index.hu, 20 February 2019, https://index.hu/english/2019/02/20/international_investment_bank_russia_hungary_putin_orban_immunity/amp
- ⁴⁵ Antoni Wierzejski (ed.): Információs háború az interneten, CEID, 2017, http://ceid.hu/wp-content/uploads/2017/07/Information-warfare-in-the-Internet_wegry_24.07.pdf
- ⁴⁶ Sziicherle Patrik, Hogyan küzdjünk a dezinformáció ellen?, Political Capital, 2018, http://www.politicalcapital.hu/pc-admin/source/documents/dezinfo_guide_tanulmany_20181126.pdf
- ⁴⁷ Példátlan az EU-van, hogy egy kormány az álhírek fő forrása, 24.hu, 8 July 2018, <https://24.hu/kulfold/2018/07/08/peldatlan-az-eu-ban-hogy-egy-kormany-az-alhitek-fo-forrasa/>
- ⁴⁸ GLOBSEC Policy Institute, GLOBSEC Trends 2018, Bratislava, 2018, <https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2018/05/GLOBSEC-Trends-2018.pdf>
- ⁴⁹ Péter Krekó, Oroszország a magyar közvéleményben, TÁRKI, 2018, http://www.tarki.hu/sites/default/files/trip2018/382-396_Kreko_Oroszország_a_magyar_kozvelemenyben.pdf
- ⁵⁰ 2018-ban a lengyel külügyminiszter a külpolitika előtt álló feladatokról beszélt, Polska.pl, 21 March 2018, <https://polska.pl/politics/foreign-affairs/polish-fm-delivers-speech-foreign-policy-tasks-2018/>
- ⁵¹ Falenta nie stawia się do odbywania kary. Chce ulaskawienia od prezydenta, tvn24.pl, 25 February 2019, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/marek-falenta-chce-ulaskawienia-nie-stawil-sie-do-odbywania-kary,912853.html>
- ⁵² Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland, Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021, <https://www.msz.gov.pl/resource/0c98c3b2-9c5d-4c42-8761-f7827134ee76:JCR>
- ⁵³ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland, Russia, https://www.msz.gov.pl/en/foreign_policy/eastern_policy/russia
- ⁵⁴ Anna Fotyga, Propaganda: "The weapons used against us are continuously evolving" (interview), European Parliament, 5 February 2019, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20190130STO24604/propaganda-the-weapons-used-against-us-are-continuously-evolving>

- ⁵⁵ Agnieszka Kublik - Piotr Głuchowski, Polska z "Wiadomości" TVP Jacka Kurskiego. Europą rządzą źli. U nas jest dobrze, bo do władzy doszedł PiS i pogonił złodziei z PO, wyborcza.pl, 6 October 2017, <http://wyborcza.pl/magazyn/7,124059,22471660,polska-z-wiadomosci-tvp-jacka-kurskiego-europa-rzadza-zli-u.html>
- ⁵⁶ A lengyel miniszterelnök új, kiberbiztonsággal foglalkozó részleget állít fel, Radio Poland, 9 October 2017, <http://thenews.pl/1/9/Artykul/329562,Polish-PM-to-set-up-new-cybersecurity-department>
- ⁵⁷ Konrad Szczygieł, Poland's New Minister: Nationalist, Supporter of Russia, Vsquare.org, 7 January 2019, <https://vsquare.org/polands-new-minister-nationalist-supporter-of-russia/>
- ⁵⁸ A lengyel PGNiG véglegesíti a megállapodását cseppfolyósított gáz Texasból történő beszállításáról, Reuters, 2018. december 19. <https://www.reuters.com/article/us-pgnig-Ing/polands-pgnig-finalises-deal-on-Ing-supplies-from-texas-idUSKBN1O11BL>
- ⁵⁹ Michał Potocki - Karolina Baca-Pogorzelska, Anthracite FAQ. What's the Deal with the Donbas Coal?, Gazeta Prawna, 19 November 2018, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/energetyka/artykuly/1355739,anthracite-faq-what-s-the-deal-with-the-donbas-coal.html>
- ⁶⁰ Az Oroszországi Föderáció Külügyminisztériuma, az Információs és sajtóosztály észrevétele a lengyel külügyminisztériumnak az orosz-lengyel történelmi múltból következő összetett kérdésekkel foglalkozó bizottságról tett nyilatkozatáról; 2017. március 23, http://www.mid.ru/web/guest/kommentarii_predstavitelya/-/asset_publisher/MCZ7H-QuMdqBY/content/id/2702476
- ⁶¹ Oroszország megtagadja az országba való belépést a lengyel politológustól, Radio Free Europe / Radio Liberty, 2018. május 29., <https://www.rferl.org/a/russia-refuses-entry-debski-polish-political-scientist/29257777.html>
- ⁶² Sikorski i Ławrow podpisali umowę o małym ruchu granicznym, Onet.pl, 14 December 2011, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/sikorski-i-lawrow-podpisali-umowe-o-malym-ruchu-granicznym/81t88>

Ez a könyv a CEID kiadásában, a
Wacław Felczak Alapítvány pénzügyi
támogatásával jelent meg.

